HOVEDTRÆK AF EKSPORTFORLØBET FOR UDVIKLINGSLANDENE I EFTERKRIGSTIDEN[1])

LEIF HELTBERG[2])

HOVEDTRÆK AF UDVIKLINGEN I VERDENSHANDELEN

1. Et fremtrædende træk i den internationale økonomiske udvikling siden den anden verdenskrigs slutning har været den meget kraftige og stort set ubrudte vækst i den internationale handel. Når man betragter handelsudviklingen over dette ret lange tidsrum, må det selvsagt tages i betragtning, at handelsopsvinget i begyndelsen af perioden stod i forbindelse med reorganiseringen af den økonomiske struktur og den materielle genopbygning i de krigsødelagte områder i Europa og Asien. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at den internationale samhandel også efter afslutningen af genopbygningsfasen er ekspanderet i et meget hurtigt tempo. Dette skyldes i første række den i sammenligning med tidligere perioder hurtige og langvarige økonomiske vækst i næsten alle de industrialiserede lande såvel i den kapitalistiske som i den socialistiske del af verden samt i en del af udviklingslandene. Den omfattende liberalisering af handelen mellem de vestlige industrilande, tilbagevenden til et konvertibelt valutasystem og i det seneste årti markedsdannelserne i Vesteuropa har yderligere bidraget til at fremme den internationale arbejdsdeling og dermed stimuleret samhandelen.

2. I 1948 androg den samlede verdenseksport omkring 57 mia. dollars mod godt 23 mia. dollars umiddelbart før den anden verdenskrig, jfr. tabel 1. Hele stigningen i denne periode kan henføres til prisstigningerne under krigen og i de første efterkrigsår, således at det samlede eksportvolumen i 1948 på det nærmeste lå på førkrigsniveauet. I betragtning af den samtidigt indtrufne vækst i den samlede verdensproduktion – især af industrivarer – var dette globalt betragtet ensbetydende med en relativ nedgang i verdenshandelen.

[1]) Tabeller og figurer, der henvises til i teksten, er samlet bagest i artiklen.

[2]) Denne undersøgelse er udført for Københavns Universitets Økonomiske Institut med støtte fra Statens almindelige Videnskabsfond.

Dette må dog ses på baggrund af, at produktionsforøgelsen i første række var sket i Nordamerika og i mindre grad i Latinamerika og Afrika, mens produktionsniveauet i Europa og i store dele af Asien stadig var lavere end før krigen. Der var således sket en kraftig forskydning i verdensproduktionen fra områder med en traditionelt høj import- og eksportkvote til områder med en traditionelt lav import- og eksportkvote, hvilket alt andet lige globalt måtte resultere i en nedgang i den samlede verdenseksports andel af den samlede produktion. Samtidig må det tages i betragtning, at udenrigshandelens andel af produktionen i 1948 såvel i Vesteuropa som – især – i Japan stadig var væsentligt lavere end før krigen.

3. Det er derfor åbenbart, at firedoblingen af den samlede verdenseksport, fra omkring 57 mia. dollars i 1948 til 236 mia. dollars i 1968, i en vis udstrækning afspejler, at startåret endnu var præget af unormale internationale økonomiske vilkår. Det er imidlertid karakteristisk, at bortset fra kortvarige tilbageslag i 1952–53 og igen i 1958 har verdenshandelen gennem denne tyve-års periode været præget af stærk og i realiteten forbløffende stabil vækst. Dette billede bliver endnu tydeligere, hvis man betragter udviklingen i eksportmængden i stedet for i eksportværdien. Derved reduceres ikke mindst størrelsen af de to tilbageslag i verdenshandelen, især nedgangen i begyndelsen af 1950'erne, der i høj grad afspejlede det internationale prisfald efter Koreakrigens abnormt høje prisniveau specielt på råvarer.

Set over hele tyve-års perioden har væksten i de samlede eksporterede mængder været næsten ligeså stærk som stigningen i eksportværdien. Som det fremgår af tabel 2 har den gennemsnitlige årlige vækst i den samlede verdenshandel under den internationale højkonjunkturperiode 1953–57 andraget 9 pct. målt i værdi og 8 pct. målt i mængde og under den langvarige ekspansionsperiode siden 1958 henholdsvis 8½ pct. og 8 pct.

4. Den kraftige ekspansion af verdenshandelen kan som ventet, når man betragter en så relativ lang periode, der som helhed har været præget af international højkonjunktur, genfindes i næsten alle geografiske områders eksportudvikling. Det er dog åbenbart, at ekspansionstempoet har været hurtigst i de industrialiserede lande. Denne tendens fremtræder tydeligt, når man betragter udviklingen i eksportværdierne, men bliver kun lidt modificeret, såfremt man alene betragter udviklingen i eksportvolumen.

Som det fremgår af tabel 1 er den samlede verdenseksport fra 1948 til 1968 forøget 4,1 gange. Forøgelsen har for de vestlige industrilande andraget 4,7 mod kun 2,5 for de råvareproducerende lande. I figur 1 er vist udviklingen for de enkelte regioner. Det fremgår heraf, at blandt industrilandene har Japan haft den relativt set kraftigste eksportstigning.

Ganske vist må dette ses på baggrund af det lave startniveau, men det er dog bemærkelsesværdigt, at der siden begyndelsen af 1950'erne har været en ret stabil og relativt målt meget betydelig vækst. Også Vesteuropas eksport er øget i et stabilt og hurtigt tempo, og den absolutte stigning i den vesteuropæiske eksport fra 1948 til 1968 har med 83 mia. dollar tegnet sig for knap 47 pct. af stigningen i den samlede verdenseksport. Dermed er Vesteuropas andel af verdenseksporten vokset fra 31 pct. i 1948 til knap 43 pct. i 1968. Stigningen i den nordamerikanske eksport har været væsentligt langsommere end væksten i eksporten fra de to andre industriregioner, og samtidig har forløbet gennem perioden været ujævnt. Dette må ses på baggrund af, at primærvarer udgør en større andel af eksporten fra Nordamerika end fra de andre industrilande. Prissvingningerne på primærvarer samt ændringer i forsyningsmønstret for råvarer og – ikke mindst – brændsel forklarer således en ikke uvæsentlig del af det ujævne forløb.

Hovedårsagen til den langt kraftigere vækst over hele perioden i eksporten fra Japan og Vesteuropa end fra Nordamerika må søges i de særlige økonomiske vilkår i begyndelsen af perioden. I 1960'erne er forskellen mellem den nordamerikanske og den vesteuropæiske eksports ekspansionstempo blevet kraftigt formindsket, mens den japanske eksport fortsat er øget hurtigere end de to andre industriregioners eksport.

Det er endvidere iøjnefaldende, at de socialistiske landes eksport er øget væsentligt hurtigere end de vestlige industrilandes eksport. Som nærmere omtalt i punkt 5 skyldes dette i første række udviklingen i samhandelen mellem de socialistiske lande.

Over for disse tendenser i industrilandenes eksport står en væsentligt langsommere eksportudvidelse for de råvareproducerende lande. Denne udvikling genfindes såvel hos udviklingslandene som hos de økonomisk højt udviklede råvareeksportører, Australien, New Zealand og Sydafrika. For udviklingslandene har eksportforløbet været væsentligt mere jævnt end for de udviklede råvarelande. Dette må dog ses på baggrund af, at den sidstnævnte gruppe kun omfatter tre lande, hvor særlige afsætningsvilkår for enkelte råvarer i højere grad påvirker udviklingen end for alle råvareeksporterende udviklingslande under ét. De tre udviklede råvareeksportørers samlede eksport har i den betragtede periode således kun udgjort omkring godt en halv snes procent af den samlede eksport fra de råvareproducerende lande.

En opdeling af eksporten fra udviklingslandene på enkeltregioner viser da også et mere ujævnt forløb gennem perioden for de enkelte regioner varierende med de særlige afsætningsvilkår, som har været karakteristiske for områdernes hovedeksportvarer. For udviklingslandene som helhed har disse udsving imidlertid i betydelig grad udlignet hinanden, således at der for perioden som helhed har været en ganske kraftig og jævn vækst.

5. Når de råvareproducerende landes andel af den samlede verdenshandel har været næsten konstant vigende gennem hele perioden, fra knap 35 pct. i 1948 til 21 pct. i 1968, skyldes det i et vist omfang, at den internationale prisudvikling har været til ugunst for de råvareeksporterende lande, jfr. punkt 22.

Langt den overvejende del af råvarelandenes relative eksporttilbagegang skyldes imidlertid, at industrilandenes eksport har været præget af en langt kraftigere reel vækst end råvarelandenes eksport. Denne forskel i udviklingen kan i første række henføres til det voldsomme opsving i den interne vesteuropæiske handel. Denne er øget langt stærkere end den samlede vesteuropæiske eksport således, at den interne vesteuropæiske handel er steget fra at udgøre knap halvdelen af Vesteuropas samlede eksport i 1948 til at andrage knap 65 pct. i 1968. Også inden for den nordamerikanske region er samhandelen ekspanderet hurtigere end den samlede eksport, og ikke mindst de socialistiske landes stærke eksportforøgelse skyldes væksten i samhandelen inden for regionen. Heroverfor står en langt svagere vækst i udviklingslandenes interne samhandel. Hvis man som intern handel alene betragter handelen inden for de fem hovedregioner: Latinamerika, Afrika, Det mellemste Østen, Asien samt restgruppen øvrige områder, er denne kun forøget med 60 pct. siden 1948 mod en samlet eksportstigning for udviklingslandene på godt 150 pct. For hele samhandelen mellem udviklingslandene andrager stigningen ca. 70 pct. fra 1948 til 1968.

Væksten i den interne samhandel inden for de enkelte industrialiserede regioner har i høj grad været påvirket af bortfaldet af handelsrestriktioner, toldnedsættelser eller som i de socialistiske lande de gennem hele perioden mere eller mindre systematiske bestræbelser på at integrere den økonomiske struktur. Lignende systematiske integrationsbestræbelser har også kendetegnet den vesteuropæiske økonomi især i den sidste halve snes år i forbindelse med markedsdannelserne. Den omfattende frigørelse af handelen med industrivarer, der er sket i de vestlige industrilande – og især i Vesteuropa – har været af uvurderlig betydning for den vidtgående internationale arbejdsdeling, som har fundet sted. Medvirkende til handelsopsvinget har været den hurtige økonomiske vækst, som dels har været en forudsætning for, dels også betinget af handelsfrigørelsen. På mange måder repræsenterer den udvikling, der har været i den interne vesteuropæiske handel, en tilbagevenden til de forhold, der eksisterede før krisen i 1930'erne.

Disse specielle forhold gør det hensigtsmæssigt at søge eksportudviklingen belyst uden denne interne handel. Foretages denne korrektion, viser den samlede verdenseksport en forøgelse på godt 3 gange fra 1948 til 1968. For de vestlige industrilande reduceres eksportvæksten fra 4,7 til 3,7, mens der for de råvareeksporterende lande sker en mindre forøgelse af væksten. For de socialistiske lande er reduktionen af vækststempoet mere iøjnefal-

dende end for de vestlige industrilande, nemlig fra 7,3 gange til 4,9. Det er dog bemærkelsesværdigt, at industrilandenes eksport stadig er øget væsentligt hurtigere end de råvareproducerende landes.

6. I figur 2 er vist udviklingen i de enkelte regioners eksport korrigeret for intern handel. (For udviklingslande alene korrigeret for den interne handel i hver af de fem regioner). Som det fremgår af figuren, har forløbet i denne reducerede eksport været mere ensartet i Vesteuropa og Nordamerika, end når totaleksportens vækst sammenlignedes, jfr. figur 1. Det mere uregelmæssige forløb i den nordamerikanske eksport er imidlertid bevaret, og forskellen mellem de to regioners eksport og den japanske er blevet mere udtalt. For de to råvareeksporterende grupper medfører korrektionen ingen ændring i udviklingsforløbet. Endelig fremgår det, at udviklingen i de socialistiske landes eksport til den øvrige verden såvel relativt som absolut i store træk har været parallel med den japanske eksportudvikling.

EKSPORTENS BETYDNING I DEN SAMLEDE ØKONOMI

7. Som et mål for, hvor meget eksporten betyder for de enkelte områder, er i tabel 3 vist, hvor stor en andel vareeksporten udgjorde af bruttonationalproduktet i markedspriser i 1960.

Selv om der her er tale om et øjebliksbillede, og tallene for bruttonationalproduktet i udviklingslandene er behæftet med betydelig usikkerhed – således blandt andet ved omregningen fra national valuta til dollars – giver det dog utvivlsomt et holdepunkt for visse konklusioner. For industrilandene betyder den internationale handel relativt mest for Vesteuropa, idet andelen her udgør 15 pct. Korrigeres for den interne handel i regionen, reduceres eksportandelen til 6–7 pct. Den tilsvarende korrektion for Nordamerika bringer her andelen ned fra ca. 4,5 til godt 3 pct. De industrielle regioner er dermed langt mindre afhængige af ekstraregional eksport end de råvareproducerende regioner, hvor eksportandelen således korrigeret androg omkring 13 pct. Desværre har man kun mulighed for at følge udviklingen i eksportandelene gennem tiden, beregnet på grundlag af oplysninger i løbende priser, i industrilandene. Det må her tages i betragtning, at prisstigningen på eksporten har været langt mindre end prisstigningen på bruttonationalproduktet, hvilket alt andet lige skulle føre til et fald i eksportandelen. For Vesteuropa kan der, bortset fra kraftige bevægelser i begyndelsen af 1950'erne, trods dette konstateres en langsom vækst i den samlede eksportandel fra godt 14 pct. til knap 16 pct. Korrigeres imidlertid for den interne samhandel, viser andelen en vigende tendens fra knap 7 pct. i begyndelsen af 1950'erne til omkring 5,5 pct. i midten af 1960'erne. For Nordamerika har andelene siden begyndelsen af 1960'erne svinget mellem

4 og 5 pct. og excl. den interne handel omkring 3 pct. Derimod har den japanske eksports andel af bruttonationalproduktet været relativt kraftigt voksende gennem perioden, fra omkring 7 pct. i 1950'ernes begyndelse til op imod 10 pct. i midten af 1960'erne. For alle industriregionerne dækker disse bevægelser imidlertid over en stigende eksportandel målt i faste priser, jfr. punkt 8.

For de råvareproducerende lande har man kun mulighed for at belyse den tilsvarende udvikling for Australien, New Zealand og Sydafrika, der ikke kan betragtes som repræsentative for de råvareproducerende lande som helhed. For de tre anførte lande under ét har eksportandelen været kraftigt svingende gennem perioden siden 1950, hvilket må ses på baggrund af de stærkt svingende priser på disse landes dominerende eksportvarer. Disse udsving kan imidlertid ikke udviske billedet af en tydelig langtidstendens til nedgang i eksportens andel af bruttonationalproduktet, fra 17–18 pct. efter Korea-højkonjunkturen, (hvor andelen var over 20 pct.), til knap 14 pct. i midten af 1960'erne, hvorefter en svag stigning sætter ind. Også her ændrer en beregning i faste priser billedet, men ikke i så udpræget grad som for industrilandene.

Korrigerer man endvidere for samhandelen inden for de to hovedregioner, de vestlige industrilande under ét og udviklingslandene under ét, bliver forskellen i afhængighed af eksporten endnu mere udtalt. Som det fremgår af tabel 3 beløb industrilandenes eksport til de råvareproducerende lande og til de socialistiske lande under ét sig kun til ca. 3 pct. af industrilandenes samlede nationalprodukt. For Nordamerika var andelen 1,5 pct. og for både Vesteuropa og Japan ca. 5 pct. Heroverfor står en andel på 11,5 pct. for udviklingslandenes eksport til de vestlige industrilande, til de udviklede råvareproducerende lande og til de socialistiske lande under ét. Ved en sådan sammenligning må det tages i betragtning, at netop den forskellige økonomiske udviklingsgrad vil påvirke disse procenter, men også usikkerheden ved opgørelsen af bruttonationalproduktet i udviklingslandene spiller en væsentlig rolle. Denne usikkerhed bidrager utvivlsomt også stærkt til at forklare de store forskelle i eksportandelen i de enkelte regioner af udviklingslande. Det er dog åbenbart, at den høje økonomiske vækst i industrilandene i væsentlig udstrækning i første række har givet sig udslag i en vidtgående arbejdsdeling disse lande imellem, og samhandelen mellem de tre industrielle regioner er ekspanderet kraftigere end handelen mellem industriregionerne og de råvareproducerende lande.

Endelig skal også nævnes, at en medvirkende årsag til, at industrilandenes eksport er øget hurtigere end råvarelandenes eksport, også har været, at eksporten fra industrilandene til de råvareproducerende lande er øget hurtigere end eksporten den anden vej. Denne udvikling afspejler i et vist omfang, at bytteforholdet mellem industrilandenes og de råvareproduce-

rende landes eksportpriser har forskudt sig til industrilandenes fordel. Det må endvidere tages i betragtning, at en betydelig del af de råvareproducerende lande ved periodens begyndelse dels havde en relativ gunstig betalingsbalanceposition, dels rådede over ikke ubetydelige valutareserver, hvilket åbnede mulighed for en periodevis ganske kraftig udvidelse af importen fra industrilandene. Senere gav stigningen i kapitalbistanden fra industrilandene overgangsvis basis for en hurtig importstigning i de råvareproducerende lande trods forringede indtjeningsvilkår for eksporten.

8. For nærmere at belyse den vekselvirkning, der har været mellem eksport og økonomisk vækst i de enkelte regioner, har man i figur 3 og 4 sammenholdt den reale vækst i vareeksport og bruttonationalprodukt. Selv om de benyttede kvantumindeks må tages med forbehold, specielt for så vidt angår nationalproduktudviklingen i udviklingslandene, viser figurerne dog nogle ganske klare tendenser.

I industrilandene, jfr. figur 3, har der været en stærkere real vækst i eksporten end i nationalproduktet. Relationen mellem væksten i eksporten og nationalproduktet i Nordamerika har været præget af kraftige udsving. Denne udvikling må, som tidligere nævnt, nok i betydelig grad ses på baggrund af den nordamerikanske eksports sammensætning, men samtidig måtte man også vente, at der i en region med en så beskeden eksportkvote som den nordamerikanske ikke ville være nogen særlig snæver sammenhæng mellem udviklingen i eksport og nationalprodukt. Trods det uregelmæssige forløb har der dog været en tydelig tendens til en relativ stigning i eksporten i forhold til nationalproduktet. Udviklingen har været særlig tydelig i 1960'erne, og den står i forbindelse med den stærkt øgede omsætning af industrivarer mellem de industrialiserede lande.

For Vesteuropa har der gennem hele perioden været en kraftig og stabil tendens til stigende eksportkvote målt i faste priser. Tilsyneladende er denne tendens blevet forstærket i 1960'erne, hvilket formentlig kan forklares af markedsdannelserne. Der foreligger ikke oplysninger, der muliggør en opdeling af eksporten i faste priser på intern og extern handel, men der er ingen tvivl om, at udviklingen især skyldes opsvinget i den interne handel inden for Vesteuropa.

For Japan genfinder man samme tendens som for Vesteuropa, men endnu kraftigere udtalt. Bevægelsen i første del af perioden må ligesom for Vesteuropas vedkommende ses på baggrund af retableringen af den økonomiske struktur og den materielle genopbygning efter krigen. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at den relative eksportforøgelse har været så stærk i 1960'erne. Det spiller her uden tvivl en afgørende rolle, at samhandelen med Nordamerika – i praksis USA – for Japan i vidt omfang har indtaget samme plads, som den interne samhandel har for Vesteuropa.

9. For de råvareproducerende lande har der ikke været samme generelle tendens til, at den økonomiske vækst har været ledsaget af deltagelse i større international arbejdsdeling. Usikkerheden, der knytter sig til de foreliggende tidsrækker for den reale vækst i eksport og nationalprodukt – især for den sidstnævnte – er dog større end for de tilsvarende serier for industrilandene.

Som det fremgår af figur 3 synes der for de udviklede råvareproducenter (Australien, New Zealand og Sydafrika) at have været en tydelig tendens til, at eksporten fra disse lande under ét steg hurtigere end nationalproduktet frem til begyndelsen af 1960'erne. Det bør dog understreges, at der kun foreligger ufuldstændige data for udviklingen i nationalproduktet i faste priser i første halvdel af 1950'erne. I første halvdel af 1960'erne var eksportkvoten faldende for derefter i slutningen af årtiet at stige ret stærkt.

Udviklingen i 1950'erne afviger markant fra den, der kan udledes af de tidligere omtalte bevægelser i eksportandelen i løbende priser, mens der i 1960'erne har været større parallellitet i de to serier. Dette må ses på baggrund af de kraftige prisbevægelser på disse tre landes dominerende eksportvarer. Tendensen til, at den økonomiske vækst i 1960'erne har været ledsaget af en faldende eksportkvote i faste priser, kan måske forklares ved, at opbygningen af en beskyttet hjemmemarkedsindustri har været et væsentligt aspekt ved den økonomiske vækst i denne periode.

For udviklingslandene under ét synes perioden efter Koreakrigen og frem til begyndelsen af 1960'erne at have været præget af en nogenlunde parallel udvikling i eksport og nationalprodukt, hvorefter eksportkvoten målt i faste priser er stigende. Billedet bliver imidlertid betydeligt mere nuanceret, når man betragter enkelte grupper af udviklingslande. Betragter man således udviklingslandene excl. de olieproducerende lande har udviklingen været væsentlig mindre gunstig, hvilket især skyldes olieprodukternes store andel i den samlede eksportstigning. Mens kvantumindekset for samtlige udviklingslandes eksport fra 1950 til 1968 steg med 130 pct., andrager stigningen excl. råolie og produkter heraf ca. 85 pct. Som det fremgår af figur 3 er dette ensbetydende med, at der bortset fra de særlige bevægelser i begyndelsen af 1950'erne har været en høj grad af stabilitet i eksportkvoten excl. olie i faste priser.

10. Det har imidlertid kun begrænset interesse at betragte en så stor gruppe lande som udviklingslandene under ét, da det er en yderst heterogen gruppe. I figur 4 er derfor sammenholdt udvikling i eksport og nationalprodukt for hver af de fire hovedregioner af udviklingslande. For Latinamerika fremtræder en udvikling, der har visse træk tilfælles med den, der kunne konstateres for de udviklede råvareproducenter. Latinamerika er den mest industrialiserede region blandt udviklingslandene, og der er gennem

hele perioden sket en opbygning af en stærkt beskyttet hjemmemarkedsindustri i de økonomisk set mest betydende latinamerikanske lande. Dette kan som nævnt bidrage til at forklare den faldende eksportkvote i faste priser. Det må dog endnu engang pointeres, at de foreliggende tidsserier er behæftet med betydelig usikkerhed. Det skal endelig nævnes, at forløbet ikke bliver påvirket af, om der korrigeres for eksport og produktion i olielandet Venezuela.

Helt modsat har udviklingen formet sig i Asien. En tendens til relativt langsommere vækst i eksporten end i nationalproduktet i 1950'erne er i 1960'erne blevet afløst af en klar tendens til vækst i eksportkvoten målt i faste priser. Der er næppe tvivl om, at udviklingen i 1960'erne i betydeligt omfang må tilskrives den omstændighed, at de asiatiske udviklingslande i denne periode har haft en stærk stigning i eksporten af industrivarer, først og fremmest tekstilvarer og visse andre forbrugsvarer. Væksten i industriproduktionen har været noget hurtigere end i Latinamerika, og selv om industrialiseringen også i Asien er foregået på et beskyttet hjemmemarked, har det generelt set væsentlig lavere indkomstniveau i Asien end i Latinamerika utvivlsomt nødvendiggjort en større eksportorientering af industrien end i Latinamerika. Det bør dog nævnes, at en del af forklaringen på den særlige udvikling i de asiatiske udviklingslande under ét har været den stærke industrielle ekspansion i Hong Kong.

For Det mellemste Østen, hvor udviklingen helt domineres af olieeksporten, har der været en klar tendens til stigende eksportkvote i faste priser. Den tilsvarende udvikling i Afrika siden slutningen af 1950'erne må også ses på baggrund af den hastige udvikling i olieeksporten fra Algeriet, Libyen og Nigeria. I 1960 udgjorde eksporten af olieprodukter kun 4–5 pct. af den samlede afrikanske eksport. I 1968 var denne andel nået op på 30 pct. Efter alt at dømme ville en korrektion herfor føre til en nogenlunde parallel udvikling i eksport og nationalprodukt, begge målt i faste priser.

UDVIKLINGSLANDENES EKSPORTUDVIKLING

11. I figur 5 er vist udviklingen i eksportmængderne fra forskellige grupper af udviklingslande. Det er et gennemgående træk, at der for samtlige grupper af råvareeksporterende lande har været en ganske kraftig stigning i eksportmængderne gennem den sidste snes år, og at eksportopgangen synes at have været kraftigere i 1960'erne end i 1950'erne. Væksten i de eksporterede mængder har især været kraftig for Det mellemste Østen og Afrika. Også de asiatiske udviklingslande under ét har siden slutningen af 1950'erne haft en stærk real eksportvækst. Derimod har eksportudviklingen for Latinamerika – når man betragter stigningen i eksportkvantum – været klart ugunstigere end for de øvrige udviklingslande. Der synes heller ikke

at være indtruffet samme opadgående forskydning i eksporttrenden for Latinamerika som for de andre regioner fra 1950'erne til 1960'erne.

12. Betragter man udviklingen i eksportværdierne i stedet for, jfr. figur 6, genfindes i store træk de samme tendenser. Det mellemste Østens og Afrikas eksportindtjening er forøget langt hurtigere end Asiens og Latinamerikas eksportindtjening. Forskellen er imidlertid i det væsentligste koncentreret på perioden frem til 1960. Siden har der været en højere grad af parallellitet i stigningen i eksportindtjeningen i alle fire regioner. Det er bemærkelsesværdigt, at udviklingen i den latinamerikanske eksport – når man betragter eksportværdierne – former sig væsentlig gunstigere, end når alene udviklingen i eksvortmængderne tages i betragtning.

Det er også karakteristisk, at Korea-højkonjunkturen og det efterfølgende konjunkturtilbageslag påvirker Asiens eksportindtjening langt voldsommere end de øvrige regioners. Denne forskel gør sig gældende for såvel eksportmængden som – især – eksportværdien. Råvareprisinflationen under Korea-højkonjunkturen gør sig især gældende for de betydende asiatiske eksportvarer, og som det fremgår af figur 6, passerer de asiatiske udviklingslandes samlede eksport først i 1964 niveauet fra 1951 på ca. 9 mia. dollars.

Her har man betragtet udviklingen i den totale eksport fra de fire forskellige regioner. Udviklingsforløbet ændres imidlertid ikke afgørende, såfremt man alene betragter eksporten til de udviklede lande. Den væsentligste virkning heraf er, at niveauet for eksportværdien forskydes kraftigt nedad for Latinamerika og – især – Asien. Reduktionen betyder således, at eksportniveauet for Asien siden begyndelsen af 1960'erne har været mindre end eksportniveauet for Afrika.

UDVIKLINGSLANDENES EKSPORTMARKEDER

13. Forskellene i de enkelte regioners eksportudvikling må ses på baggrund af eksportfordelingen på varer og afsætningsområder. Pris- og efterspørgselsforhold har varieret betydeligt for de enkelte vareområder, og samtidig har det spillet ind, at de enkelte udviklingslande og dermed i høj grad regionerne traditionelt har haft en forskellig orientering af deres eksport på afsætningsområder i udviklede lande. Den væsentligste årsag hertil har været de snævre økonomiske forbindelser mellem grupper af udviklingslande og industrilande, ikke mindst som følge af kolonisystemet, uanset at dette er blevet afviklet i denne periode. Varestruktur og markedsorientering for de enkelte udviklingslande eller grupper af lande har i et vist omfang været korreleret fra gammel tid og blev utvivlsomt forstærket i første

del af perioden i kraft af opdelingen mellem »hård valuta«- og »blød valuta«-markeder og -varer. De vesteuropæiske landes bestræbelser på at imødegå knapheden på hård valuta ved at dække råvarebehov gennem en stimulering af produktionen af råvarer i deres oversøiske besiddelser har efter alt at dømme spillet en væsentlig rolle for ikke mindst den stærke stigning i den afrikanske eksport. Det spiller her ind, at mens afviklingen af kolonisystemet i Asien skete i slutningen af 1940'erne, indtraf den godt en halv snes år senere i Afrika.

14. En første fornemmelse af, på hvilken måde disse forhold kan have påvirket eksportforløbet i udviklingslandene, fås ved at betragte udviklingen i disse landes samlede eksport til forskellige områder, jfr. figur 7. Det fremgår heraf, at der har været væsentlige forskelle i afsætningsforløbet til de forskellige områder. Japan og de socialistiske lande har været de stærkest ekspanderende markeder, men væksten i eksporten til disse områder må til en vis grad ses på baggrund af det lave niveau i begyndelsen af perioden. I 1948 aftog disse områder kun 4 pct. af udviklingslandenes samlede eksport. I 1968 var andelen steget til 15 pct. Til sammenligning kan anføres, at den tilsvarende andel i 1938 var 11–12 pct. Der er næppe tvivl om, at orientering mod disse hurtigt ekspanderende markeder trods eksportens fortsat moderate absolutte størrelse har været medvirkende til den forskellige eksportudvikling i de enkelte u-landeregioner. Det skal dog her bemærkes, at væksten i eksporten til de socialistiske lande i hovedsagen har været koncentreret på ganske få udviklingslande.

Det helt afgørende har imidlertid gennem hele perioden været afsætningsvilkårene i de industrialiserede lande i Nordamerika og Vesteuropa. Tilsammen aftog disse områder 64 pct. af udviklingslandenes eksport såvel i 1938 som i perioden omkring 1950. Andelen kulminerede i slutningen af 1950'erne med omkring to trediedele for derefter at falde til 62 pct. i 1968. Afsætningen til Vesteuropa er igennem størstedelen af tidsrummet siden 1948 øget hurtigere end afsætningen til Nordamerika. Det er dog trods denne forskel i udviklingen fortsat sådan, at en større andel af udviklingslandenes eksport afsættes i Nordamerika end før den anden verdenskrig, mens omvendt Vesteuropas relative betydning som marked er mindre end i 1938.

Endelig er også i figur 7 vist udviklingslandenes interne samhandel såvel inden for de fem regioner som mellem disse samt eksporten til de udviklede råvareproducenter. Denne del af udviklingslandenes eksport er for den anførte periode som helhed kun øget moderat, men trenden har klart været kraftigere opadgående i 1960'erne end i det foregående tiår. Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at der har været en så høj grad af parallellitet mellem u-landenes inter- og mellemregionale handel.

15. Det er klart, at udviklingen i eksporten fra de enkelte råvareproducerende regioner i væsentlig grad kan være påvirket af eksportkoncentrationen på de anførte markedsområder. Denne koncentration er i et vist omfang afhængig af varestrukturen i eksporten, men er også stærkt påvirket af de historisk betingede særlige økonomiske forbindelser mellem de enkelte udviklingslande og de enkelte industrilande eller grupper af disse. Heri indgår udenlandske kapitalinteresser i råvarelandene, tilstedeværelsen af indvandrede befolkningsgrupper fra Vesteuropa, som øver indflydelse på erhvervsstrukturen i de råvareproducerende lande, særlige handelsbegunstigelser, valutariske tilhørsforhold m. v. Alt i alt er der tale om en lang række faktorer, der har fastlagt et bestemt mønster for handelsforbindelser, som kun langsomt ændres i overensstemmelse med forskelle i afsætningsudviklingen, med mindre disse forskelle er meget drastiske.

Til belysning heraf er i tabel 4 vist eksportkoncentrationen på markedsområder for de fire store regioner af udviklingslande samt de udviklede råvareproducerende lande. Det fremgår heraf, at afsætningen til Nordamerika vejer langt tungere til for Latinamerika end for de øvrige råvarelande. Denne afhængighed bliver yderligere forstærket, såfremt man tager i betragtning, at hovedparten af den eksport, der registreres som eksport til andre udviklingslande (næstsidste kolonne) består af råolie til raffinering i hollandske og (tidligere) britiske besiddelser i Vestindien, og som derfra for over halvdelens vedkommende videre eksporteres til Nordamerika. Den stærke eksportorientering mod Nordamerika, der var sket under den anden verdenskrig, kulminerede i begyndelsen af 1950'erne, hvorefter en større spredning af eksporten satte ind. Den relativt kraftige nedgang i Nordamerikas betydning som afsætningsmarked fra slutningen af 1950'erne og til slutningen af 1960'erne, må bl. a. ses på baggrund af den i dette tidsrum ændrede politiske og dermed handelsmæssige orientering af Cuba, hvis eksport tegner sig for 7–8 pct. af den samlede eksport fra Latinamerika. Indtil bruddet mellem USA og Cuba gik omkring 70 pct. af den cubanske eksport til USA. Denne politisk bestemte ændring af handelsmønstret er også den væsentligste årsag til springet opad i de socialistiske landes andel fra 1957–58 til 1967–68.

Det er i øvrigt karakteristisk, at den latinamerikanske eksport kun i begrænset omfang er blevet orienteret mod det stærkt ekspanderende japanske marked. Derimod er Vesteuropas betydning som marked øget siden begyndelsen af 1950'erne. Man har her formået at skifte fra det traditionelt mest betydende marked, England, til det væsentligt hurtigere voksende EEC-marked. Den meget lave vesteuropæiske markedsandel i begyndelsen af 1950'erne må ses på baggrund af, at en betydelig del af Latinamerikas eksport kom fra lande, der tilhørte dollarområdet, hvilket lagde en dæmper på afsætningsmulighederne i Vesteuropa i denne periode. Endelig skal næv-

nes, at den latinamerikanske regions interne samhandel efter det relative opsving under den anden verdenskrig har udgjort en stort set stabil andel i den sidste snes år trods bestræbelser på større økonomisk integration i Latinamerika gennem 1960'erne.

16. For Asiens vedkommende præges eksportstrukturen af, at den interne samhandel i regionen spiller en betydelig omend en gennem den sidste snes år aftagende rolle. Den store relative forøgelse af den interregionale samhandel fra 1938 til 1948 og dennes derefter aftagende rolle kan i ikke ringe omfang forklares af forskellige specielle forhold. I 1948 var således opsplitningen af tidligere økonomisk integrerede koloniområder i suveræne stater af ny dato, og det bidrog forbigående til en oppustning af den interregionale samhandel. Den relative nedgang i denne handel siden da afspejler opbygningen af en række nationale økonomier, hvis handelsmæssige forbindelser med nabostaterne mere eller mindre bevidst søgtes reduceret ikke mindst i kraft af politiske modsætninger. Det har også spillet ind, at den relativt store handel med fødevarer, først og fremmest ris, er faldet som følge af befolkningsudvikling, relativ langsom vækst i landbrugsproduktionen samt krigshandlinger i de traditionelle riseksporterende lande. Modsat er der sket en kraftig forøgelse af den interregionale handel med industrivarer, en udvikling, der klart afviger fra den, der har kunnet iagttages i de øvrige regioner. Handelen med udviklingslande uden for den asiatiske region har været af underordnet betydning.

For så vidt angår Asiens eksport til de udviklede lande gør følgende forhold sig især gældende. Afsætningen til Vesteuropa har traditionelt været af væsentlig større betydning end afsætningen til Nordamerika. Det afgørende har her været den store asiatiske eksport til England. Denne specielle eksportkoncentration har som følge af den langsomme økonomiske vækst i England i sammenligning med udviklingen i andre vesteuropæiske lande været medvirkende til det relative fald i Vesteuropas betydning som afsætningsområde. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at de asiatiske udviklingslande ikke i løbet af perioden er blevet stærkere eksportorienteret mod det hurtigst ekspanderende marked i Vesteuropa, nemlig EEC. Derimod har Nordamerika gennem hele efterkrigstiden tegnet sig for en større og stigende andel af eksporten i forhold til førkrigsperioden. Som ventet har Asien i betydeligt omfang draget fordel af den hurtige økonomiske vækst i den japanske økonomi, men Japan indtager endnu ikke samme relative position som markedsområde som før den anden verdenskrig. Endelig har en langsomt stigende, men stadig beskeden andel af eksporten fundet afsætning i de socialistiske lande. I modsætning til de særlige forhold, der på dette område har spillet ind for Latinamerikas vedkommende, synes den relative stigning i Asiens eksport til de socialistiske lande i højere grad at

afspejle en stigende efterspørgsel efter visse af de asiatiske landes hovedeksportvarer, således f. eks. rågummi.

17. For Afrika har eksportudviklingen været helt domineret af den meget høje grad af eksportkoncentration på Vesteuropa og herunder især på EEC. EEC's position som marked for de afrikanske udviklingslande er blevet udbygget gennem perioden dels i kraft af den hurtige økonomiske vækst i dette område, dels i kraft af de handelspolitiske begunstigelser en række afrikanske lande har haft eller har fået i EEC-landene. Til sammenligning kan nævnes, at lignende begunstigelser i industrilandene for asiatiske udviklingslande har været af aftagende betydning, bl. a. fordi de har været knyttet til det engelske marked, der har været præget af en væsentlig langsommere vækst end EEC-markedet.

Denne forskel i udviklingen i England og i EEC er også den væsentligste årsag til, at Vesteuropa uden for EEC har spillet en aftagende rolle som afsætningsmarked for Afrika. Sammenlignet med Vesteuropa har alle andre markedsområder hver for sig været af underordnet betydning for udviklingen i Afrikas eksport. Det skal dog bemærkes, at den relative stigning i eksporten til de socialistiske lande i væsentlig grad er påvirket af det politisk betingede snævre økonomiske samarbejde mellem Ægypten og de socialistiske lande.

For Det mellemste Østen har eksportorienteringen mod forskellige markedsområder været af mindre betydning, idet eksporten helt domineres af råolie og produkter heraf. Eksporten er ligesom for Afrikas vedkommende domineret af afsætningen til Vesteuropa og herunder i stigende grad EEC. Samtidig har den hurtige industrielle udvikling i Japan ført til en kraftig stigning i de mellemøstlige landes olieeksport til dette marked.

18. I tabel 4 er til sammenligning endvidere anført tal til belysning af de udviklede råvareeksporterende landes eksportorientering. Disse tre landes eksport gik før krigen helt overvejende til Vesteuropa og i første række til England. Det kraftige og ubrudte fald i Vesteuropas betydning som marked skyldes i første række de mindre gunstige afsætningsvilkår på det engelske hovedmarked, men det er dog bemærkelsesværdigt, at den kraftige økonomiske vækst i EEC-landene ikke har været ledsaget af en relativ forøgelse af EEC's betydning som marked for disse lande.

De udviklede råvareeksporterende lande har formået at modvirke den ugunstige udvikling på det engelske marked ved at orientere deres eksport mod Nordamerika, men især mod Japan. Dette sidste gælder for alle tre lande. Endvidere har eksporten til udviklingslandene været af væsentlig større relativ betydning i hele efterkrigsperioden end før den anden verdens-

krig som følge af stigende eksport af industriprodukter fra Sydafrika til det øvrige Afrika og fra Australien til Sydøstasien.

19. Den foranstående summariske gennemgang af de enkelte råvareeksporterende regioners eksportkoncentration på markedsområder belyser et af de forhold, der har bidraget til den forskellige udvikling i eksporten fra de enkelte områder. Således må den væsentlig stærkere stigning i Afrikas eksport end i Latinamerikas og Asiens eksport utvivlsomt ses på baggrund af en gunstigere markedsorientering. Asien og de udviklede råvareeksporterende lande har i højere grad end Latinamerika høstet fordel af den hurtige økonomiske vækst i Japan. Modsat har det virket hæmmende på eksportudviklingen for de to samme områder, at deres eksport til Vesteuropa især har været koncentreret på England, og at de ikke har været i stand til at orientere sig stærkere mod EEC. For Latinamerika har det været af væsentlig betydning, at afsætningen til det langsommere ekspanderende nordamerikanske marked har vejet tungere til, end tilfældet har været i de øvrige råvareproducerende lande. I modsætning til Asien og de udviklede råvareeksporterende lande har Latinamerika imidlertid formået at dreje en større del af sin eksport over til det hurtigt ekspanderende EEC-marked.

Markedsorienteringen er imidlertid kun en faktor blandt flere og ikke uden sammenhæng med varestrukturen. Forskellig prisudvikling for de enkelte eksportvarer som følge af forskelle i udbuds- og efterspørgselsforhold har været mindst ligeså væsentlige faktorer.

VARESTRUKTURENS BETYDNING

20. Forskelle i varestruktur har været af mindst ligeså stor betydning for det forskellige eksportforløb for de forskellige grupper af udviklingslande som den geografiske orientering af afsætningen. Det må dog, som før nævnt, påpeges, at der er en sammenhæng mellem varestruktur i eksporten og dennes fordeling på aftageområder, og blandt andet har forskellige handelspolitiske koncessioner til grupper af udviklingslande fra industrilande spillet en rolle for udviklingen.

Det generelle træk ved udviklingslandenes eksport og dennes udvikling har været og er stadig, at den så helt overvejende består af primærvarer, dvs. fødevarer og andre landbrugsvarer, mineraler og malme, brændsel samt visse metaller. Eksporten af mere forarbejdede industrivarer udgør trods relativ kraftig vækst fortsat kun en beskeden del af udviklingslandenes eksport. Det skal dog her bemærkes, at der inden for primærvareeksporten er sket en forskydning i retning af mere forarbejdede varer, semi-industrivarer. Det er imidlertid afgørende, at udviklingslandenes eksport er domi-

neret af fødevarer, mere eller mindre forarbejdede, samt af råvarer til industrien og brændsel. Det er samtidig karakteristisk, at en væsentlig del af eksporten af forarbejdede industrivarer består af tekstilvarer og i de senere år i stigende omfang beklædning, hvor den industrielle værditilvækst er relativ lav.

Det bør dog her tilføjes, at den foretagne sondring mellem primærvarer og industrivarer er arbitrær og kun kan give et groft billede af forskellene i varestrukturen i eksporten mellem udviklingslande og industrilande, og at det billede, der fremkommer, i et vist omfang er fortegnet. For udviklingslandene er den eneste varegruppe af betydning, der er medregnet under primærvarerne, men som i realiteten er en industrivaregruppe, metaller. For industrilandenes primærvareeksport gælder det derimod, at der på en lang række områder i realiteten er tale om industrivarer. Det gælder f. eks. forædlede og tilberedte fødevarer og drikkevarer, syntetiske spindestoffer, viderebearbejdede petroleumsprodukter foruden metallerne. Det er en del af forklaringen på, at der, som nævnt nedenfor, har været en gunstigere udvikling i de udviklede landes primærvareeksport end i udviklingslandenes. Det bidrager blandt andet også til den forskellige udvikling i prisindeksene for primærvarer i eksporten fra de to landegrupper.

21. I de sidste 15–20 år har primærvarernes andel af den samlede verdenshandel været stadig faldende. I tabel 5 er angivet hovedtal for denne udvikling siden første halvdel af 1950'erne. Man har her set bort fra de socialistiske landes interne samhandel, idet dennes fordeling på varegrupper kun foreligger oplyst fra midten af 1950'erne. En medregning af denne handel ville imidlertid ikke – på basis af den periode, der foreligger belyst – ændre trenden, men blot føre til et lidt lavere niveau for primærvarernes andel.

Det relative fald i primærvarernes andel af den samlede verdenshandel i perioden efter den anden verdenskrig repræsenterer en set i et længere perspektiv ny tendens i den internationale handel. De analyser [3]) af den internationale handel, som rækker tilbage til sidste fjerdedel af forrige århundrede, viser, at primærvarernes andel (kun med mindre afvigelser i afgrænsningen fra den her anvendte) trods afbrydelsen af det internationale handelssamkvem under første verdenskrig helt frem til den anden verdenskrig tegnede sig for 60–65 pct. af den samlede verdenshandel og uden systematisk tendens til stigning eller fald. Denne stabilitet i handelens fordeling på primærvarer og mere forarbejdede industrivarer dækker over en periode med langt voldsommere konjunktursvingninger end i perioden

[3]) Der kan henvises til *P. Lamartine Yates* »Forty Years of Foreign Trade«, London 1959, hvori findes et omfattende statistisk materiale samt henvisninger til andre tilsvarende analyser.

efter den anden verdenskrig og med deraf følgende voldsomme udsving i eksportpriser og eksportmængder. Nu dækker stabiliteten selvsagt over betydelige forskydninger i varestrukturen inden for de to hovedvaregrupper, men det er dog karakteristisk, at der gennem denne meget lange periode under vekslende konjunkturer og handelspolitiske vilkår har været en mulighed for at ekspandere handelen med ubearbejdede eller kun lidt bearbejdede varer i samme takt som handelen med færdige industriprodukter. Det skal dog samtidig nævnes, at prisbevægelserne for primærvarerne under ét har været langt voldsommere end for industrivarerne under ét. Til gengæld har svingningerne i eksportkvantum været kraftigst for sidstnævnte varegruppes vedkommende. Dette kommer ikke mindst frem i perioden efter det almindelige økonomiske sammenbrud i slutningen af 1920'erne.

22. Over for denne udvikling i den 60-årige periode op til den anden verdenskrig står den systematiske tendens til relativt fald i primærvareeksporten i efterkrigsperioden. Som det fremgår af tabel 5 falder andelen fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne fra 60 pct. til 46,5 pct. Det er bemærkelsesværdigt, at dette relative fald er sket i en periode, hvor der bortset fra et enkelt tilbageslag i verdenshandelen (i 1958) har været en i øvrigt ubrudt og hastig stigning i den internationale handel.

Af tabel 5 fremgår imidlertid, at dette ikke kan tilskrives en (absolut målt) langsom vækst i primærvareeksporten. Der har været tale om en fordobling fra 1953–55 til 1966–68, og der har også igennem perioden været en betydelig og ret jævn vækst i primærvareeksporten. Eksportværdien af industrivarer er imidlertid blevet mere end tredoblet og den samlede verdenseksport dermed forøget 2,6 gange. Det relative fald i primærvarernes andel kan, groft beregnet, for omkring en trediedels vedkommende forklares ved, at priserne for primærvarerne under ét fra 1953–55 til 1966–68 er faldet, mens industrivarepriserne er steget.

Med i billedet hører endvidere, at den del af primærvareeksporten, der kommer fra udviklingslandene, er øget langsommere end den samlede internationale handel med primærvarer.

23. I tabel 5 er vist, hvor stor en andel af de fire hovedregioners eksport, der udgøres af primærvarer. Det fremgår heraf, at denne andel har været faldende for alle regioner. For udviklingslandene som helhed androg primærvareeksporten i første halvdel af 1950'erne 93 pct. af den samlede eksport. Sidst i 1960'erne var andelen faldet til 87 pct. med størstedelen af nedgangen koncentreret på perioden siden 1960'ernes begyndelse. For de udviklede råvarelande var primærvareandelen lidt mindre end for udviklingslandene, men tilbagegangen i andelen har været af stort set samme

relative styrke. For de øvrige to regioners vedkommende (for de socialistiske lande dog kun omfattende deres eksport til lande udenfor regionen) er primærvareandelen væsentlig mindre, men tilbagegangen relativt kraftigere end for de to førnævnte regioner. For industrilandene var der en tilbagegang fra 43 pct. af den totale eksport i første halvdel af 1950'erne til 33 pct. sidst i 1960'erne. Det må imidlertid understreges, at primærvareeksporten trods denne udvikling fortsat spiller en væsentlig rolle i udenrigshandelen for alle hovedregioner. For industrilandenes vedkommende må det imidlertid tages i betragtning, at det ikke mindst er den amerikanske og canadiske eksport, herunder den canadiske eksport til USA, som vejer tungt til.

24. Primærvarernes relative tilbagegang har været koncentreret på fødevarer og andre landbrugsvarer. Som tidligere nævnt tegnede primærvarerne sig for 60 pct. af den samlede verdenseksport i 1953–55 mod kun 46,5 pct. i 1966–68. I tabel 5 er vist primærvareeksporten fordelt på fire hovedvaregrupper og disses relative betydning i den samlede eksport. Det fremgår heraf, at fødevarer i videste forstand i 1953–55 androg 22 pct. af den samlede verdenseksport, men at andelen efter stadigt fald nu kun udgør 16 pct. Den relative nedgang har været endnu stærkere for andre landbrugsvarer, hvor de helt dominerende varegrupper er oliefrø og olier m. v. heraf, spindestoffer, rågummi samt træ og træmasse. Andelen er her faldet fra omkring 16,5 til 10. Det er helt overvejende disse to hovedvaregruppers mindskede andel af verdenshandelen, som forklarer primærvarernes samlede mindskede rolle i den internationale handel.

Det er imidlertid også her, at et relativt prisfald i forhold til industrivarer har spillet en væsentlig rolle. Det kan således anslås, at en trediedel af nedgangen såvel i fødevarernes som de øvrige landbrugsvarers andel fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne skyldes det relative prisfald på disse varegrupper.

For de to øvrige primærvaregruppers vedkommende har eksportværdierne over perioden som helhed bevæget sig nogenlunde som den samlede *verdenseksport*. Brændselseksportens andel har været langsomt vigende, helt overvejende som følge af det relative prisfald på brændsel for perioden som helhed. Malme og metaller incl. jern og stål har tegnet sig for en svagt stigende andel af den samlede verdenseksport, men denne stigning skyldes efter alt at dømme alene den relative prisstigning på dette vareområde. For så vidt angår metaller, bortset fra jern og stål, som kan anslås at have udgjort omkring 4 pct. af verdenseksporten såvel i første halvdel af 1950'erne som i midten af 1960'erne, betyder den relative prisstigning, at andelen skulle være øget med godt 1 pct.-point, hvis andelen målt i faste priser skulle være fastholdt.

25. Den relative nedgang i primærvarernes andel er blot en anden måde at præsentere udviklingslandenes langsommere eksportstigning på, da primærvarerne som nævnt fortsat dominerer disse landes eksport. Samtidig har det imidlertid også interesse at konstatere, at udviklingslandenes andel af den relativt målt vigende primærvareeksport er gået ned. Af tabel 6 fremgår det, at udviklingslandenes andel af den samlede primærvareeksport er gået ned fra godt 44 pct. i 1953–55 til 37,5 pct. i 1966–68. Nedgangen var lidt stærkere gennem 1950'erne end i 1960'erne. Også de udviklede råvarelande har tabt terræn, mens såvel industrilandene som de socialistiske lande (stadig excl. deres interne samhandel) har øget deres andel af den samlede primærvareeksport.

For industrilandenes vedkommende har det utvivlsomt spillet en rolle, at de stadig snævrere økonomiske forbindelser mellem disse har virket stimulerende på den interne samhandel også med disse varer. Det er imidlertid åbenbart, at en lang række faktorer, som imidlertid ikke alle har trukket i samme retning, har spillet ind. Billedet bliver også mere nuanceret, når man betragter de enkelte hovedgrupper af varer.

26. I fødevaregruppen er industrilandenes andel vokset fra knap 45 pct. i 1953–55 over 50 pct. i 1959–61 til knap 54 pct. i 1966–68, mens udviklingslandenes andel er faldet fra ca. 45,5 pct. til ca. 33,5 pct. Dette er ensbetydende med, at næsten hele nedgangen i fødevarernes andel af den samlede verdenseksport er blevet båret af udviklingslandene. Denne udvikling fremgår også af figur 8, hvor udviklingen i fødevareeksporten er illustreret ved indeks for eksportværdien. Det fremgår heraf, at den samlede fødevareeksport har været præget af ubrudt omend ikke ganske jævn vækst siden første halvdel af 1950'erne. Fødevareeksporten fra udviklingslandene var imidlertid præget af stagnation helt frem til 1960'ernes begyndelse og igen fra midten af 1960'erne. Kun i det korte tidsrum fra 1961 til 1964 steg disse landes eksport i samme tempo som den samlede fødevareeksport.

Som det fremgår af figur 10 skyldes denne udvikling i væsentlig grad, at priserne på udviklingslandenes fødevareeksport faldt med omkring 40 pct. fra første halvdel af 1950'erne til begyndelsen af 1960'erne, mens prisnedgangen på fødevareeksporten fra de udviklede lande kun androg ca. 10 pct. i samme tidsrum. Den prisopgang på fødevarer, der satte ind i begyndelsen af 1960'erne, var kraftigst for udviklingslandenes eksport, men blev derefter afløst af et nyt fald, mens den mere moderate prisopgang for de udviklede landes fødevareeksport derimod kun blev afløst af stagnation.

De forskellige prisforløb afspejler i væsentlig grad den forskellige varestruktur i de to landegruppers fødevareeksport. Dette afspejles i indekset (jfr. figur 11) for kaffe, the og kakao, som tegner sig for ca. 30 pct. af

udviklingslandenes fødevareeksport. Modsat har eksportprisindekset for korn, der især eksporteres fra de udviklede lande, været præget af væsentligt mere moderate udsving, omend der også her har været et relativt kraftigt prisfald i perioden frem til begyndelsen af 1960'erne. Siden da er en væsentlig del heraf imidlertid blevet opvejet igen.

Den meget ugunstige prisudvikling for udviklingslandenes fødevareeksport har været et resultat af de særlige udbuds- og efterspørgselsforhold for den dominerende del af deres fødevareeksport, dvs. kaffe, the, kakao og sukker. Efterspørgselen i industrilandene for disse varer har været og er stadig uelastisk såvel med hensyn til indkomst- som prisudvikling. Samtidig har udbuddet af varer til eksport været yderst uelastisk over for det fortsatte prisfald som følge af, at den aktuelle produktion i høj grad er påvirket af dispositioner flere år før. I de seneste år er prisudviklingen dog bedret ganske væsentligt dels i kraft af internationale prisstabiliseringsaftaler, dels som følge af mere tilfældige produktionsnedgange.

Modsat har fødevareeksporten fra de udviklede lande nydt godt af, at efterspørgselen i høj-indkomstområderne især har rettet sig mod fødevarer, der enten udelukkende eller især produceres i disse områder, f. eks. kød og frugt. Hertil er i 1960'erne kommet visse udviklingslandes voksende importbehov for korn og faldende eksportoverskud i traditionelle korneksporterende udviklingslande.

27. Også for så vidt angår eksporten af råvarer, der domineres af landbrugsvarer til industriel brug, er der sket en forskydning i eksportens fodeling til ugunst for udviklingslandene. Deres andel af den samlede eksport af disse varer er faldet fra 44 pct. i 1953–55 over 40 pct. i 1959–61 til 32 pct. i 1966–68. Modsat er industrilandenes andel øget fra 41 pct. til 51 pct. Det bør endvidere for denne varegruppe tages i betragtning, at den ret betydelige andel af verdenseksporten, der kommer fra Australien, New Zealand og Sydafrika, er gået ned fra 12 pct. til 8,5 pct., mens de socialistiske landes andel er mere end fordoblet fra 3 pct. til 8 pct.

Udviklingslandene har også her båret den største del af nedgangen i denne varegruppes andel af den samlede verdenseksport. Fra at udgøre omkring 7 pct. af den samlede verdenseksport i 1953–55 er udviklingslandenes eksport af råvarer fra landbrug m. v. faldet til kun at udgøre 3 pct. 1966–68. Som det fremgår af figur 8 svingede eksportværdien af disse råvarer kraftigt op og ned i 1950'erne for såvel udviklingslandene som de udviklede lande. Siden slutningen af 1950'erne har eksporten fra udviklingslandene svinget omkring et stort set uændret niveau, mens de udviklede landes eksport af råvarer har været stigende.

28. For råvarernes vedkommende synes denne forskel i udviklingen kun

i mindre omfang at kunne tilskrives en ugunstigere prisudvikling for udviklingslandenes eksportvarer end for de udviklede landes. Eksportprisindekset for udviklingslandene, jfr. figur 10, har været præget af flere og kraftigere udsving end prisindekset for de udviklede landes eksport af råvarer. Der synes dog at være en ret klar tendens til, at prisniveauet for udviklingslandenes eksport har været faldende for perioden som helhed, mens der for de udviklede lande har været tale om en klar tendens til fald i 1950'erne og derefter en vis stabilisering.

De i figur 11 viste prisindeks for enkelte varegrupper blandt råvarerne giver ikke mulighed for at vurdere, om centrale varer for udviklingslandene har haft en særlig ugunstig prisudvikling. Det skal nævnes, at det i betydeligt omfang er samme eller stærkt konkurrerende varer, der eksporteres fra begge grupper af lande, f. eks. bomuld og forskellige typer af oliefrø.

Den væsentligste årsag til den forskellige udvikling må derfor i første række søges i forskellene i varestruktur. Det har således spillet en betydelig rolle, at skovbrugsprodukter (træ og papirmasse), hvoraf efterspørgselen er ekspanderet hurtigt, vejer langt tungere til i de udviklede landes eksport end i udviklingslandenes eksport. Af stor betydning har endvidere været den hurtige vækst i produktionen af syntetiske produkter i industrilandene, især tekstilfibre baseret dels på cellulose dels – og i stigende grad – på petrokemiske produkter samt syntetisk gummi. Disse industrielt fremstillede råvarer har endnu kun en mindre direkte betydning i den internationale handel, men de har trængt de naturlige og i betydeligt omfang netop fra udviklingslandene importerede råvarer tilbage som basis for produktionen af tekstilvarer og gummiprodukter, herunder ikke mindst autogummi. Også den voldsomme udvidelse af industrilandenes produktion af plast og plastvarer samt udviklinen i papirproduktionen har i et vist omfang ramt efterspørgselen af naturlige råvarer fra udviklingslandene. Det gælder således jute til fremstilling af emballageartikler.

Det bør også her nævnes, at den utilfredsstillende udvikling i denne del af udviklingslandenes eksport beror på, at tekstilindustrien har været et udpræget tilbagegangserhverv i de industrialiserede lande, således at de vanskeligheder, som de traditionelle råvarer har mødt fra den stigende anvendelse af syntetiske produkter, er blevet forstærkede. Dette modsvares dog i nogen grad af, at tekstilindustrien i visse udviklingslande er ekspanderet stærkt, således at der for disse lande under ét har været en forskydning fra eksport af spindestoffer til eksport af tekstilvarer og beklædning.

29. Udviklingen har formet sig noget anderledes for de to sidste grupper af primærvarer, nemlig brændsel samt malme og metaller incl. jern og stål. For begge grupper gælder, at de stort set har fastholdt deres andel af den samlede verdenseksport, og at udviklingslandene endvidere har hævdet

deres position langt bedre end for de to tidligere varegruppers vedkommende. Der ligger imidlertid vidt forskellige forhold bag denne gunstigere udvikling.

For brændsel har udviklingslandene øget deres andel af den samlede brændselseksport, hvilket naturligvis hænger sammen med den voldsomme forøgelse af efterspørgselen efter petroleumsprodukter i industrilandene, ikke mindst i Vesteuropa og Japan, hvor stort set hele forbruget må importeres. Tilsvarende må nedgangen i de udviklede landes andel af verdenshandelen med brændsel tilskrives tilbagegangen i eksporten af fast brændsel, der endnu i begyndelsen af 1950'erne spillede en betydelig rolle. Man bør også nævne den spredning af raffinaderikapaciteten, der er sket, især i den sidste halve snes år, og som har ført til etablering af olieraffinaderier i alle industrialiserede lande. Dette har ført til en mindre oppustning af brændselshandelen mellem de industrialiserede lande end den, der ville være indtrådt, såfremt de store olieselskaber havde fastholdt tidligere perioders koncentration af raffinaderivirksomheden. Det bør også nævnes, at koncentrationen af raffinaderivirksomheden i efterkrigstiden i forbrugsområderne i stedet for i råolieproducentlandene har påvirket prisniveauet for udviklingslandenes brændselseksport. Såvel politiske som økonomiske og teknologiske forhold har her spillet ind. Resultatet af disse forskydninger har imidlertid været, at udviklingslandenes brændselseksport sidst i 1960'erne udgjorde stort set samme andel af den samlede verdenshandel som i første halvdel af 1950'erne, jfr. i øvrigt den stærke vækst, der har været gennem perioden i eksportværdien ifølge figur 8. Som det fremgår af figur 11 har eksportpriserne på brændsel bortset fra pristoppen under Suezkrisen i 1956 været meget stabile, og målt i faste priser har handelen med brændsel derfor tegnet sig for en stigende andel af den internationale handel.

30. For malme og metaller incl. jern og stål gælder, at udviklingslandenes andel af den samlede eksport af disse varer er faldet fra knap en fjerdedel til godt en femtedel fra første halvdel af 1950'erne til sidst i 1960'erne. Som det fremgår af tabel 7 er udviklingslandenes eksport sammensat på en væsentlig anden måde end den samlede verdenseksport. Udviklingslandenes eksport er koncentreret på malme og metaller bortset fra jern og stål, mens jern- og ståleksporten kommer fra industrilandene. Den forskellige udvikling i eksportværdien for de tre varegrupper forklarer en væsentlig del af det moderate fald i udviklingslandenes samlede andel. Disse lande tegner sig fortsat for 40 pct. af eksporten af malme og omkring en trediedel af eksporten af metaller exl. jern og stål.

Som det fremgår af figur 8 indtraf faldet i udviklingslandenes andel lige efter midten af 1950'erne, men siden har deres eksport bevæget sig op-

ad i stort set samme takt som den samlede verdenseksport. Udviklingslandenes eksport er karakteriseret af langt kraftigere prisudsving end de udviklede landes eksport. Dette fremgår bl. a. af figur 10, hvor man dog kun har indeks for eksportpriserne på metaller excl. jern og stål. Derimod har prisbevægelserne på malme været præget af væsentlig mere moderate udsving. Alt tyder også på, at priserne på jern og stål som helhed har været karakteriseret af mindre udsving end priserne på andre metaller.

Udviklingslandenes eksport domineres af de »gamle« metaller kobber, tin, bly og zink, mens »nye« metaller som aluminium og nikkel spiller en betydelig rolle i de udviklede landes eksport. Produktions- og efterspørgselsvilkår har været forskellig for de »gamle« og de »nye« metaller samt jern og stål. Selv om fremstillingen af basis-metaller, bortset fra tin, er stærkt kapitalkrævende, har tilpasningen af produktionskapaciteten været smidigst for de »nye« metaller samt jern og stål, formentlig fordi der for disse varer har været en klar langtidstendens til relativt hurtig stigende efterspørgsel. Ændringen i forbrugsstruktur og teknologiske fremskridt såvel i produktionen af disse basismetaller som i de metalforbrugende industrier har trukket i denne retning. Den relative prisstabilitet på aluminium samt jern og stål har også gjort det lettere for disse metaller at erobre markedsandele fra de »gamle« metaller.

Under perioder med høje priser på de »gamle« metaller sker der ofte en overgang til anvendelse af andre materialer. Det har f. eks. været tilfældet ved fremstillingen af elektrisk materiel, i emballageindustrien og i andre dele af metalindustrien. Denne proces, der er affødt af de prismæssige relationer mellem de traditionelle og potentielle råvarer, er imidlertid ikke reversibel, da overgangen normalt er ledsaget af overgang til en ny teknik. Et tab af marked er derfor ikke midlertidigt. Dette er ikke specifikt for metalsektoren, men gælder f. eks. også for spindestoffer og rågummi. Denne proces bliver forstærket af, at den tit har sat teknologiske fremskridt i gang, således at den hidtidige »overgrænse« for de traditionelle materialers pris hurtigt bliver presset nedad.

Disse forskydninger i afsætningsvilkårene er blevet forstærket af den springvise tilpasning af produktionskapaciteten for de »gamle« metaller. Det stærke prisfald i sidste halvdel af 1950'erne var således et resultat af efterspørgselsforskydninger under det høje prisniveau i første halvdel af årtiet og den deraf afledte udvidelse af produktionskapaciteten. Denne udvidelse begyndte først at gøre sig gældende for alvor i prisfaldsperioden, og det er karakteristisk, at der samtidig med prisfaldet foregik en begrænsning af produktionen. I første halvdel af 1960'erne er billedet på ny vendt, og prisopgangen er bortset fra en kortvarig afbrydelse i 1967 fortsat med stort set usvækket styrke frem til 1970. Der er imidlertid næppe tvivl om, at det for udviklingslandene yderst gunstige prisniveau på »gamle« metaller

i størstedelen af 1960'erne på længere sigt kan give bagslag, selv om der midlertidigt også har været en kraftig prisopgang på de konkurrerende metaller.

FORSKELLENE MELLEM UDVIKLINGSLANDENE

31. Denne gennemgang i hovedtræk af udviklingen i verdenshandelen med primærvarer og udviklingslandenes taben terræn trods en, set i historisk perspektiv, hurtig og stabil vækst i udviklingslandenes eksport har selvsagt påvirket de enkelte regioner yderst forskelligt. I tabel 8 er vist varestrukturen i de enkelte regioner i henholdsvis 1953–55 og 1966–68.

Det fremgår heraf for det første, at primærvarerne spiller den helt afgørende rolle for alle regioner bortset fra Asien. Allerede i 1953–55 udgjorde industrivareeksporten 17 pct. af Asiens samlede eksport og sidst i 1960'erne var denne andel vokset til 34 pct. I ingen af de øvrige regioner havde industrivareeksporten nogen betydning i første halvdel af 1950'erne, og sidst i 1960'erne udgjorde denne i alle de øvrige regioner trods en hurtig relativ vækst kun 5–6 pct. af den samlede eksport. Det skal også nævnes, at af udviklingslandenes eksport tegnede tekstilvarer og beklædning sig for 45 pct. af den samlede industrieksport i første halvdel af 1950'erne, mens andelen var faldet til 39 pct. sidst i 1960'erne. Det bør endelig tilføjes, at af den relativt store industrieksport, som den asiatiske region har, omsættes en stor del inden for regionen, således at forskellene i primær-/industrivarestrukturen mellem regionerne formindskes, når man betragter handelen excl. handel inden for de enkelte regioner.

32. Vender man sig til selve primærvareeksporten falder også betydelige forskelle i øjnene. Den latinamerikanske eksport er således stærkt præget af fødevarer. I både 1953–55 og 1966–68 tegnede Latinamerika sig således for knap halvdelen af den samlede fødevareeksport fra udviklingslandene, men fødevareeksportens andel af den samlede latinamerikanske eksport er dog faldet fra knap 50 pct. til 43 pct. *i den betragtede* periode. Denne stærke koncentration af eksporten på en af de varegrupper, der har udviklet sig ugunstigst i verdenshandelen, rummer en væsentlig del af forklaringen på den relativt langsomme eksportstigning for Latinamerika som helhed. Det bør tilføjes, at for de dominerede enkeltvarer i den latinamerikanske fødevareeksport, kaffe, sukker og bananer, der tilsammen tegner sig for ca. to trediedele af regionens fødevareeksport, har kun efterspørgselen efter bananer udviklet sig gunstigt. For både kaffe og sukker har stigningen i industrilandenes efterspørgsel været langsom. Samtidig har produktionen indtil de seneste år været hurtigere voksende end efterspørgselen, ligesom producenter i andre regioner har gjort indhug i de latinamerikanske mar-

kedsandele. Den stærke afhængighed af fødevareeksporten er for Latinamerika kun i begrænset omfang blevet opvejet af den relativt store latinamerikanske eksport af de hurtigt ekspanderende varegrupper brændsel samt malme og metaller, i 1953–55 henholdsvis 32 og 37 pct. af udviklingslandenes samlede eksport af disse varegrupper og i 1966–68 henholdsvis 21 og 38 pct. Dette skyldes især, at den latinamerikanske brændselseksport ikke er forøget i samme omfang som eksporten fra andre regioner *som følge* af dyrere fremstillingsomkostninger og mindre gunstig beliggenhed i forhold til de hurtigst ekspanderende forbrugsområder, Vesteuropa og Japan. For malme og metallers vedkommende er forholdene i 1966–68 stærkt påvirket af de høje kobberpriser, idet kobber tegner sig for rundt regnet halvdelen af Latinamerikas metaleksport. Endelig skal anføres, at omkring halvdelen af eksporten af råvarer falder på spindestoffer (bomuld og uld), hvor afsætningsvilkårene har været præget af konkurrencen fra syntetiske spindestoffer. Som det fremgår af tabellen har Latinamerika ikke formået at kompensere dette gennem eksport af tekstilvarer.

33. Afrika har haft en væsentlig mindre ensidig struktur i sin primærvareeksport, men den afgørende faktor bag den hurtige vækst i den samlede afrikanske eksport har været udviklingen i den afrikanske råolieeksport. 50 pct. af den samlede stigning i den afrikanske eksport i det betragtede tidsrum hidrører fra brændsel. Ser man bort herfra reduceres væksten i Afrikas eksport til 54 pct. og bliver dermed lavere end væksten i den asiatiske eksport, hvor dog de førnævnte specielle forhold vedrørende industrieksportens udvikling spiller ind. Derimod har stigningen i Afrikas eksport været lidt stærkere end stigningen i Latinamerikas eksport, når man ser bort fra brændselseksporten i begge områder. Afrika har fået en lidt større andel af udviklingslandenes fødevareeksport, blandt andet i kraft af stigningen i den afrikanske kaffeeksport. Derimod er eksporten af malme og metaller efter alt at dømme øget langsommere end udviklingslandenes samlede eksport. For råvarer har Afrika kunnet fastholde andelen, hvilket blandt andet står i forbindelse med, at ugunstige afsætningsvilkår for spindestoffer og oliefrø er blevet opvejet af en betydelig stigning i eksporten af træ.

Eksporten fra Det mellemste Østen er helt domineret af den stærke koncentration af eksporten på brændsel. De mellemøstlige lande har trods tilgangen af konkurrerende producentområder i Afrika forøget deres andel af udviklingslandenes samlede brændselseksport. Da denne varegruppe som nævnt har været en af de hurtigst ekspanderende varegrupper, forklarer dette den gunstige udvikling i Det mellemste Østens samlede eksport.

34. Asiens primærvareeksport er i langt mindre grad præget af de hur-

tigst ekspanderende varegrupper end de øvrige regioners eksport. Til gengæld vejer råvareeksporten tungere til end i de andre regioner, mens fødevareeksporten især sammenlignet med Latinamerika har spillet en mindre rolle. For fødevarerne er det et særligt forhold, at den interne samhandel inden for den asiatiske region spiller en relativt betydende rolle. I 1953–55 omsattes godt 30 pct. og i 1966–68 27 pct. af den samlede asiatiske fødevareeksport inden for regionen, mens de tilsvarende andele i Latinamerika og Afrika var under 10 pct. Det drejer sig især om handelen med ris fra eksportlandene i Sydøstasien til det indiske subkontinent. Det gælder i øvrigt for Asien, at der for området som helhed er sket et omslag fra nettoeksport til nettoimport af fødevarer som følge af især Indiens vanskeligheder ved at øge sin landbrugsproduktion i tilstrækkeligt hurtigt tempo. Den dominerende fødevare, der eksporteres ud af området, er the (ca. 30 pct. af fødevareeksporten ud af regionen), som overvejende afsættes til et kun langsomt ekspanderende marked.

Den i modsætning til de øvrige regioner væsentlig langsommere vækst i råvareeksporten skyldes afsætningsvilkårene for de dominerende produkter, spindestoffer – især jute – samt rågummi, der tilsammen tegner sig for ca. 60 pct. af råvareeksporten. Konkurrencen fra syntetiske produkter har her vejet tungt til samtidig med, at produktionen kun har kunnet øges i moderat tempo. Udviklingen af tekstilvareeksporten, som dog i et vist omfang er baseret på råvareimport fra andre regioner, må ses på denne baggrund.

UDVIKLINGSLANDENES »IMPORTKAPACITET«

35. Som tidligere anført beror en del af forskellen i væksttempoet i eksporten fra udviklingslandene og fra industrilandene på det relative fald i priserne på primærvarer set i forhold til priserne på industrivarer. Som nævnt bidrager denne relative prisforskydning kun lidt til forklaringen på det forskellige eksportforløb i de to landegrupper. Bytteforholdsforringelsen – set fra udviklingslandenes side – har imidlertid forstærket de problemer, som den set i relation til importbehovet utilfredsstillende vækst i eksportindtjeningen rejser.

Dette forhold er søgt belyst ved i figur 12 at stille den vækst i eksportmængderne, der har ligget bag den opnåede forøgelse af eksportindtægterne, over for eksportindtjeningens købekraft målt i industrivarer. Man får på denne måde stillet kravet til produktionsressourcerne i udviklingslandene over for den »købekraft«, denne ressourceindsats har, målt i specielt de produktionsressourcer som udviklingslandene er nødt til at importere for at realisere den nødvendige økonomiske vækst og omlægning af erhvervsstrukturen. Man har her valgt at beregne »importkapaciteten« ved at de-

flatere eksportindtjeningen med enhedsværdiindekset for industrivareeksporten fra industrilandene. Der knytter sig selvsagt betydelig usikkerhed til anvendelsen af enhedsværdiindeks over så lange perioder, selv om indeksberegningerne er justeret flere gange i løbet af den betragtede periode fra begyndelsen af 1950'erne til sidst i 1960'erne.

Det må dog antages, at diagrammet giver et relativt godt billede af den stedfundne udvikling. Det fremgår af figur 12, at i årene frem til 1955 og igen fra 1961 har væksten i »importkapaciteten« holdt nogenlunde trit med den ressourceindsats, der, udtrykt ved eksporten i faste priser, har ligget bag udviklingen i eksportindtægterne. Den forskel, der kan konstateres for perioden som helhed, skyldes alene udviklingen fra midt i 1950'erne til først i 1960'erne. Den bytteforholdsforringelse, der fandt sted i disse år skyldes navnlig prisfaldet på primærvarer i slutningen af 1950'erne. Det hører dog med i billedet, at priserne på industrivarer, jfr. figur 9, som havde været vigende i første halvdel af 1950'erne, steg relativt stærkt i 1956 og 57, da højkonjunkturen i industrilandene kulminerede. Siden har industrivarepriserne været stabile frem til midten af 1960'erne, hvorefter en ny og mere langvarende opgang satte ind. Samtidig er imidlertid også priserne på primærvarer gået i vejret, jfr. figur 9. Betragter man alene udviklingslandene exl. olielande er eksporten i faste priser i løbet af de femten år fra 1953 til 1968 steget med 85 pct., mens »importkapaciteten« i samme tidsrum er øget med 50 pct. Hele dette tab af importmuligheder, som disse tal indicerer, skete i sidste halvdel af 1950'erne. Fra 1955 til 1961 steg eksporten i faste priser således med godt 25 pct., mens »importkapaciteten« var uændret.

GENERELLE NOTER TIL TABELLER OG FIGURER

Ved udarbejdelsen af tabellerne og figurerne har forfatteren i første række støttet sig på de årlige GATT og UN-publikationer, herunder i betydeligt omfang duplikeret materiale til brug for de to UNCTAD-konferencer. Hovedproblemet har været at fremskaffe konsistente talserier for hele perioden, herunder især eksportens fordeling på de enkelte geografiske områder. Der er i de senere år foregået en betydelig grad af koordinering af UN's og GATT's opgørelser, ligesom man har søgt at udarbejde konsistente talserier tilbage i tiden. Det har dog ved udarbejdelsen af de følgende tabeller og figurer været nødvendigt at anvende forskellige kilder, som i visse tilfælde har medført mindre spring i de benyttede serier, især når man belyser udviklingen for de enkelte geografiske områder.

Det er her valgt alene at betragte udviklingen i eksporten excl. den del af verdenseksporten, der af forskellige grunde ikke kan specificeres på destinationsområde. I betragtning af at det gennem hele perioden drejer sig

om en eksport på 1–2 pct. af den samlede eksport – omend med skæv fordeling på de her anvendte regioner – skal der ikke gås nærmere ind på dette problem.

Hovedkilden har været GATT's årlige publikation »International Trade« især for årene 1963 og 1965–68. På basis heraf kan man belyse mønstret i verdenshandelen tilbage til 1953. Dog har det for perioden 1953–59 været nødvendigt at supplere med oplysninger fra utrykt materiale til den første UNCTAD-konference. Dette materiale er også benyttet til belysning af udviklingen fra 1950 til 1953. Endelig er oplysninger vedrørende 1938 og 1948 hentet fra UN's »Yearbook of international Trade 1961«. Disse kilder skulle i princippet give mulighed for opstillingen af konsistente talrækker, dog har der, for så vidt angår 1938 og 1948, i en vis udstrækning måttet ske skønsmæssige tilpasninger af det offentliggjorte materiale.

En belysning af udviklingen i handelen i faste priser har været muliggjort af materiale i UN's publikationer samt i utrykt materiale til første UNCTAD-konference. Indeks for eksportkvantum er i UN's »International Trade 1959« opgjort for 1938, 1948 og perioden siden 1950 med 1953 = 100, i »International Trade 1961« for 1948 og siden 1950 med 1958 = 100 og endelig i Monthly Bulletin of Statistics (senere opgørelse apr. 1970) opgjort siden 1955 med 1963 = 100. Endelig findes i det nævnte UNCTAD-materiale serier fra 1950 til 1962 med 1960 = 100. De relevante serier er sammenkædet således, at der er benyttet den nyeste statistik så langt tilbage som muligt, idet denne må antages at være den mest fyldestgørende og bedst gennemarbejdede. Indeksene må dog tages med et betydeligt forbehold, da de bygger på kvantum- og enhedsværdiindeks for de enkelte lande og for visse af regionerne fra et ret begrænset antal lande.

For så vidt angår de anvendte tal for nationalproduktet i 1960 og for udviklingen i faste priser i perioden 1950–68 har man for industrilandene anvendt OECD's nationalindkomststatistik, for udviklingslandene også den af OECD udarbejdede nationalindkomststatistik samt for de udviklede råvareproducerende lande UN's nationalindkomststatistik.

Den anvendte regionsinddeling er følgende: Industrilande i tre regioner, nemlig Nordamerika, Vesteuropa og Japan, de socialistiske lande, råvareproducerende lande i seks regioner, nemlig udviklede lande (Australien, New Zealand og Sydafrika) og udviklingslande fordelt på fem regioner, Latinamerika, Afrika, Det mellemste Østen, øvrige Asien samt en mindre restgruppe, der består af områder i det karaïbiske hav og i Stillehavet, der enten stadig er eller i det meste af perioden har været vesteuropæiske koloniområder. Denne regionsinddeling er stort set alene geografisk bestemt og afspejler ikke de særlige økonomiske relationer, som kan have påvirket handelsudviklingen for enkelte områder inden for de benyttede regioner.

Ligeledes går en deling på industrilande og råvare-producerende lande på tværs af en deling på udviklede lande og udviklingslande, ligesom sondringen mellem de to respektive grupper af lande må blive ret grov og til dels arbitrær, såfremt en meget tidkrævende og næppe fuldtud gennemførlig justering af det foreliggende statistiske materiale skal undgås. Det må antages, at den anvendte gruppering giver et tilstrækkeligt godt holdepunkt for en beskrivelse af de helt dominerende træk i udviklingen.

Endelig skal anføres, at der i forbindelse med den nærmere gennemgang af varestrukturen og forskydningerne i denne for råvarehandelens vedkommende i første række er benyttet det omfattende utrykte materiale til UNCTAD-konferencerne med supplerende materiale fra GATT's og UN's regelmæssige publikationer.

KILDER:

(1) International Trade, GATT, diverse årgange.
(2) Yearbook of International Trade Statistics 1959. UN 1961.
(3) Yearbook of International Trade Statistics 1961. UN 1963.
(4) Review of International Trade Statistics, Part II. (mimeograferet). UNCTAD. E/CONF. 46/12/Add. 1. Feb. 1964.
(5) National Accounts of OECD-countries 1950–68. OECD. 1970.
(6) National Accounts of Less Developed Countries 1950–66. OECD 1968.
(7) National Accounts of Less Developed Countries 1959–68. OECD 1970.
(8) International Financial Statistics, IMF, diverse årgange.
(9) Yearbook of National Accounts Statistics, UN, diverse årgange.
(10) Monthly Bulletin of Statistics, UN, diverse årgange.
(11) Handbook of International Trade and Development Statistics. UNCTAD TD/STAT. 1. 1967.
(12) Commodity Survey 1967, Part I and II, (mimeograferet). UNCTAD TD/B/C.1/46. January 1968.

Fortegnelse over tabeller og figurer[4])

Tabeller:

1. Verdenseksportens fordeling på hovedområder.
2. Årlig stigning i verdenseksporten.
3. Eksportens andel af bruttonationalproduktet.
4. De råvareproducerende landes eksportmarkeder.
5. Varestrukturen i verdenseksporten.
6. De forskellige områders andele af primærvareeksporten.
7. Eksporten af malme og metaller.
8. Varestrukturen i udviklingslandenes eksport.

Figurer:

1. Verdenseksportens fordeling på regioner, totaleksport.
2. Verdenseksportens fordeling på regioner, eksport ekskl. intra-regional handel.
3. Udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt, industrilande m. v.
4. Udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt, udviklingslande.
5. Mængdeindeks for udviklingslandenes eksport, regionsvis.
6. Udviklingen i eksportværdien for udviklingslandene, regionsvis.
7. Udviklingslandenes eksport fordelt på markedsområder.
8. Eksporten fordelt på primærvaregrupper.
9. Indeks for eksportpriser, hovedvaregrupper.
10. Indeks for eksportpriser, varegrupper og hovedregioner.
11. Indeks for eksportpriser, udvalgte varegrupper.
12. Udviklingen i eksportmængde og »importkapacitet« for udviklingslandene.

---

[4]) I figurerne er anvendt følgende forkortelser for de enkelte regioner:

NA	= Nordamerika
VE	= Vesteuropa
JAP	= Japan
ANZ + SA	= Australien, New Zealand og Sydafrika
IND m. v.	= Vestlige industrilande samt ANZ + SA
SOC	= Socialistiske lande
UDV	= Udviklingslande
LA	= Latinamerika
AS	= Asien (kontinentet excl. JAP, SOC og MØ)
MØ	= Det mellemste Østen
AF	= Afrika (kontinentet excl. Sydafrika)

TABEL 1

Verdenseksporten fordelt på områder i 1938, 48 og 68

Eksport i mia. dollars fra	1938	1948	1968
Vestlige industrilande i alt	14,2	33,7	160,2
Til vestlige industrilande	8,7	19,1	116,4
Til udviklingslande	3,5	10,9	31,9
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	0,8	2,3	5,6
Til socialistiske lande	1,2	1,4	6,3
Nordamerika	3,9	15,6	46,8
Intra-regional handel	0,7	3,4	16,5
Til andre vestlige industrilande	1,9	5,6	16,6
I øvrigt	1,3	6,6	13,7
Vesteuropa	9,2	17,8	100,9
Intra-regional handel	5,1	8,7	64,7
Til andre vestlige industrilande	0,8	1,3	12,5
I øvrigt	3,3	7,8	23,7
Japan	1,1	0,3	12,5
Til vestlige industrilande	0,2	0,1	6,1
I øvrigt	0,9	0,2	6,4
Udviklingslande i alt	5,7	17,0	43,1
Til vestlige industrilande	4,1	11,1	31,2
Til udviklingslande	1,3	5,0	8,7
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	0,1	0,4	1,0
Til socialistiske lande	0,2	0,5	2,2
Latinamerika	1,7	6,5	12,2
Asien	2,6	5,3	10,9
Afrika	0,8	2,9	9,4
Det mellemste Østen (Vestasien)	0,3	1,3	8,5
Australien, New Zealand og Sydafrika	0,9	2,6	6,3
Til vestlige industrilande	0,8	2,0	4,7
Til udviklingslande	0,1	0,5	1,1
Intra-regional handel	–	0,1	0,3
Til socialistiske lande	–	–	0,2
Socialistiske lande	2,3	3,6	26,3
Til vestlige industrilande	1,7	1,5	6,2
Til udviklingslande	0,3	0,5	3,5
Til Australien, New Zealand og Sydafrika	–	–	–
Intra-regional handel	0,3	1,6	16,6
Totale verdenseksport	23,1	56,9	235,9

Kilde: (1), (2), (3), (4).

TABEL 2

Årlig stigning i verdenseksporten, mængde og værdi

Procent	Verdenseksport i alt		Eksport ekskl. handel inden for regionerne	Heraf	
				industrilande	udviklingslande
	mængde		værdi		
1950–51	9	33	34 1/2	44	25
1951–52	÷ 2	÷ 4	÷ 8	÷ 4	÷ 12
1952–53	4	1/2	÷ 1	÷ 5	3
1953–57 gns.	8	9	9	11 1/2	5
1957–58	÷ 1	÷ 3 1/2	÷ 4 1/2	÷ 5 1/2	÷ 1 1/2
1958–68 gns.	8	8 1/2	7 1/2	8	6

Kilde: (1), (2), (5), (4).

TABEL 3

Eksportens andel af bruttonationalproduktet i 1960

	BNP	Vareeksport i alt	Andel af BNP	
			I alt	Ekskl. intern handel [2])
	mia. dollars		pct.	
Vesteuropa	335	51,1	15,3	6,5
Nordamerika	549	24,2	4,4	3,2
Japan	43	4,0	9,3	9,3
I alt vestlige industrilande	927	79,3	8,5	4,7 (2,9)
Latinamerika	71	8,6	12,1	11,1
Afrika	27	5,3	19,6	18,0
Det mellemste Østen	13	4,1	31,5	29,6
Asien	69	7,6	11,0	8,0
I alt udviklingslande [1])	182	27,2	14,9	12,9 (11,5)
Australien, New Zealand, Sydafrika	27	3,8	14,1	13,5

Kilde: (1), (5), (6), (8).

[1]) Omfatter også de vesteuropæiske besiddelser i Karaïbien, Oceanien (BNP ca. 2 mia. og eksport ca. 1,6 mia. dollars).

[2]) Ekskl. den interne samhandel inden for hver af regionerne. Tallene i parentes for vestlige industrilande i alt og udviklingslande i alt angiver disse områders vareeksport i andele af BNP, når yderligere eksporten henholdsvis mellem industrilande-regionerne indbyrdes og mellem udviklingslande-regionerne indbyrdes holdes udenfor.

TABEL 4

De råvareproducerende landes eksportfordeling på markeder

Procentvis fordeling af eksport	Til								I alt
	Nord-amerika	Vest-europa	Heraf EEC	Japan	Socialistiske lande	Australien, New Zealand, Sydafrika	Udviklingslande: I regionen	Udviklingslande: Andre	
Latinamerika:									
1938	32	49	26	1½	1½	0	6½	9½	100
48	39	35½	14½	1	1½	½	9½	13	100
50–53 gns.	48½	28	14	2½	1	0	8½	11½	100
57–58 gns.	46½	30½	16½	2½	2	0	9	9½	100
67–68 gns.	36	32½	20	5	6½	½	10½	9	100
Asien:									
1938	14½	30	13½	17	4½	3	25	6	100
48	19½	24	10	1½	5	3½	38½	8	100
50–53 gns.	18½	27	12½	6	5	4	33	6½	100
57–58 gns.	16½	26½	11½	8	5	4½	31	7½	100
67–68 gns.	23	22	10	14½	6½	3½	23½	7	100
Afrika:									
1938	...	...	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...	...	...
50–53 gns.	11	71½	40½	1	2	2½	4½	7½	100
57–58 gns.	9½	70	46	1	6½	2	6	5½	100
67–68 gns.	8½	68½	45½	3½	6½	2	6½	4½	100

Procentvis fordeling af eksport	Til								I alt
	Nord-amerika	Vest-europa	Heraf EEC	Japan	Socialistiske lande	Australien, New Zealand, Sydafrika	Udviklingslande: I regionen	Udviklingslande: Andre	
Det mellemste Østen [1]*:*									
1938	(3)	(60)	(29)	(3)	(5½)	(4)	(14½)	(10)	(100)
48	(5½)	(48½)	(18½)	(1½)	(3½)	(6½)	(18½)	(16)	(100)
50–53 gns.	9	54½	30	2½	1½	6½	12	14	100
57–58 gns.	9½	52	32	6	2	6	9	14½	100
67–68 gns.	5	50½	29½	19	2	4	7	12½	100
Australien, New Zealand samt Sydafrika:									
1938	7	78	16½	3	1½	3½	7		100
48	9	67	19½	½	2½	3	18		100
50–53 gns.	12	64	21	5	2	3½	13½		100
57–58 gns.	11½	57	20½	8	3½	5	15		100
67–68 gns.	14	41	14	18	4	4½	18½		100

Kilde: (1), (3), (4).

[1]) Tallene for *Det mellemste Østen* for 1938 og 1948 kan ikke sammenlignes umiddelbart med tallene for de senere år, da den geografiske afgrænsning er ændret. I de to første år medregnes således visse lande i det nordøstlige Afrika, mens der i de senere år alene medregnes lande i Vestasien.

TABEL 5

Varestrukturen i verdenseksporten [1])

	1953–55 gns.	1966–68 gns.	1953–55 gns.	1959–61 gns.	1966–68 gns.
	mia. dollars		pct.		
Fødevarer, drikkevarer og tobak ..	17.005	31.955	22,2	18,6	15,9
Råvarer fra land- og skovbrug samt visse ikke metalliske mineraler	12.605	19.955	16,4	14,0	9,9
Brændsel	8.550	19.435	11,2	10,3	9,6
Malme, jern og stål samt andre metaller	7.990	22.235	10,4	11,5	11,1
I alt primærvarer	46.150	93.580	60,2	54,4	46,5
Industrivarer (residual)	30.540	107.830	39,8	45,6	53,5
Samlet eksport	76.690	201.410	100,0	100,0	100,0
Primærvareeksporten fordelt på eksportområder:					
	mia. dollars		Andel af områdets eksport i pct.		
Vestlige industrilande	21.500	47.855	43,4	39,4	32,9
Udviklingslande	20.450	35.110	93,0	91,1	86,9
Australien, New Zealand og Sydafrika	2.950	5.065	89,8	89,3	83,9
Socialistiske lande	1.250	5.550	66,0	64,3	60,0

Kilde: (4), (10), (11).

[1]) Der er her set bort fra den interne samhandel mellem de socialistiske lande, da varespecifikation for denne ikke forefindes for perioden 1953–55. For 1966–68 vil indregningen af denne sænke primærvarernes andel af den samlede verdenshandel fra 46,5 til 46,0 pct. og andelen af de socialistiske landes eksport fra 60,0 til 47,5 pct. Det skal endvidere bemærkes, at tallene for 1953–55 generelt er behæftet med nogen usikkerhed. Det har for disse år været nødvendigt at skønne med støtte i GATT's International Trade 1957–58, der ikke er konsistent med de senere publikationer.

TABEL 6

De forskellige områders andele af primærvareeksporten [1])

Procent	1953–55 gns.	1959–61 gns.	1966–68 gns.
Andel af fødevareeksport:			
Industrilande	44,7	50,2	53,8
Udviklede råvareproducerende lande	6,8	7,0	6,9
Udviklingslande	45,7	38,2	33,4
Socialistiske lande	2,8	4,6	5,9
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af råvareeksport:			
Industrilande	41,1	45,8	51,2
Udviklede råvareproducerende lande	12,0	9,7	8,7
Udviklingslande	43,8	39,8	32,2
Socialistiske lande	3,1	4,7	7,9
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af brændselseksport:			
Industrilande	35,5	28,1	24,5
Udviklede råvareproducerende lande	0,2	0,7	1,1
Udviklingslande	61,5	66,3	68,8
Socialistiske lande	2,8	4,9	5,6
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af malm- og metaleksport:			
Industrilande	71,4	74,2	70,6
Udviklede råvareproducerende lande	3,0	3,6	4,1
Udviklingslande	23,7	19,1	20,9
Socialistiske lande	1,9	3,1	4,4
I alt	100,0	100,0	100,0
Andel af primærvareeksport i alt:			
Industrilande	46,6	49,9	51,1
Udviklede råvareproducerende lande	6,4	5,8	5,4
Udviklingslande	44,3	39,9	37,5
Socialistiske lande	2,7	4,4	6,0
I alt	100,0	100,0	100,0

Kilde: (4), (10), (11).

[1]) Jfr. noter til tabel 5.

TABEL 7

Eksporten af malme og metaller [1])

Mia. dollars	1953–55		1966–68	
	i alt	heraf fra udvik-lingslande	i alt	heraf fra udvik-lingslande
Malme	2,0	0,8	4,7	1,8
Metaller ekskl. jern og stål	3,1	1,1	8,2	2,6
Jern og stål	2,9	–	9,3	0,2
I alt	8,0	1,9	22,2	4,6

Kilde: (1), (4), (10), (12).

[1]) Ekskl. handel mellem de socialistiske lande.

TABEL 8

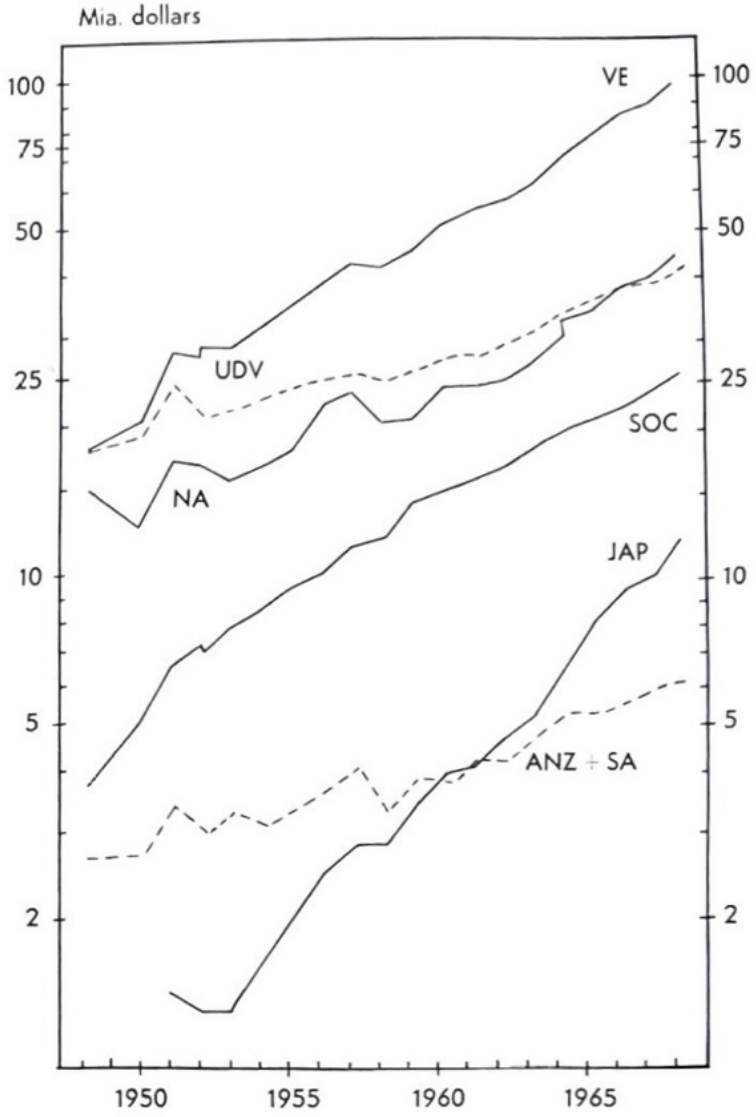
Varestrukturen i udviklingslandenes eksport

Mill. dollars	Føde-varer	Råvarer [1])	Malme [1])	Metaller	Brænd-sel	Primær-varer i alt	Industri-varer	(heraf tekstil-varer og beklædning)	Total
1953–55 gns.:									
Latinamerika	3.875	1.200	ca. 300	425	1.700	7.500	325	...	7.825
Afrika	1.650	1.500	ca. 300	500	50	4.000	150	...	4.150
Mellemøsten	225	175	–	–	2.100	2.500	–	...	2.500
Asien	1.725	2.525	ca. 200	150	550	5.150	1.075	(500–550)	6.225
I alt [2])	7.775	5.525	825	1.075	5.250	20.450	1.550	(700)	22.000
1966–68 gns.:									
Latinamerika	5.070	1.445	745	1.075	2.795	11.130	695	(75)	11.825
Afrika	2.365	1.880	375	1.230	2.260	8.110	475	(150)	8.585
Mellemøsten	380	280	35	40	6.630	7.365	385	(125)	7.750
Asien	2.425	2.670	415	455	725	6.690	3.525	(1.725)	10.215
I alt [2])	10.675	6.420	1.845	2.805	13.365	35.110	5.305	(2.100)	40.415

Kilde: (1), (4), (10), (12).

[1]) Utilstrækkelige specifikationer medfører, at malme kun med betydelig usikkerhed kan udskilles fra råvarer i de enkelte regioner i 1953–55.

[2]) I alt-tallene inkluderer øvrige udviklingslande, fortrinsvis i det karaïbiske område, med en eksport på henholdsvis 1,3 mia. dollars og ca. 2 mia. dollars i de to perioder. Eksporten af petroleumsprodukter tegner sig for omkring 500 mill. dollars i begge perioder.

Figur 1. Verdenseksportens fordeling på regioner. (Logaritmisk målestok). Japans eksport androg i 1948 0,2 mia. dollars og i 1950 0,8 mia. dollars.

Kilde: (1), (2), (3), (4).

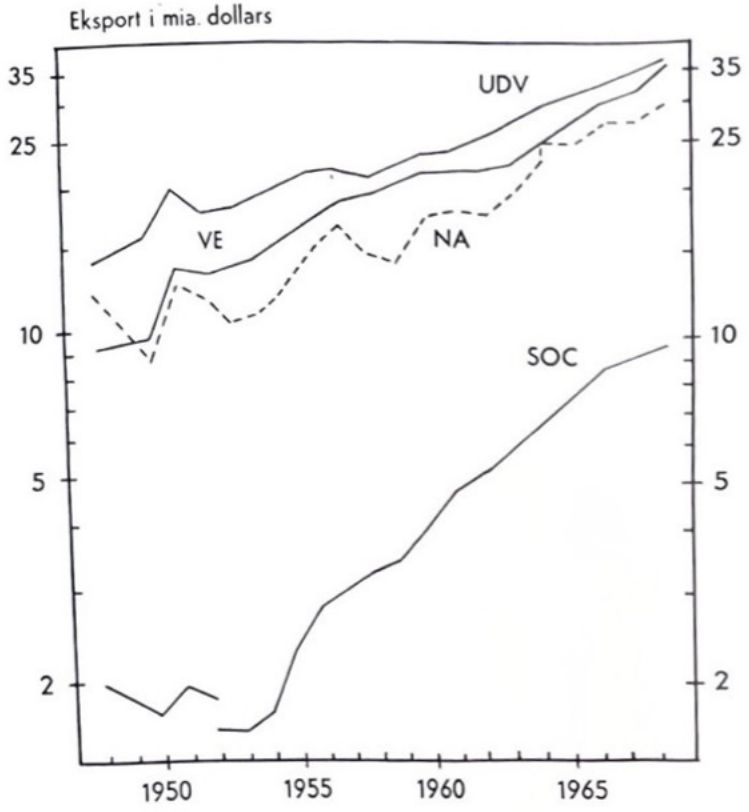

Fig. 2. Verdenseksportens fordeling på regioner ekskl. den intra-regionale handel. For udviklingslandene således ekskl. handelen indenfor hver af de fem regioner. (Logaritmisk målestok.)

Kilde: (1), (2), (3), (4).

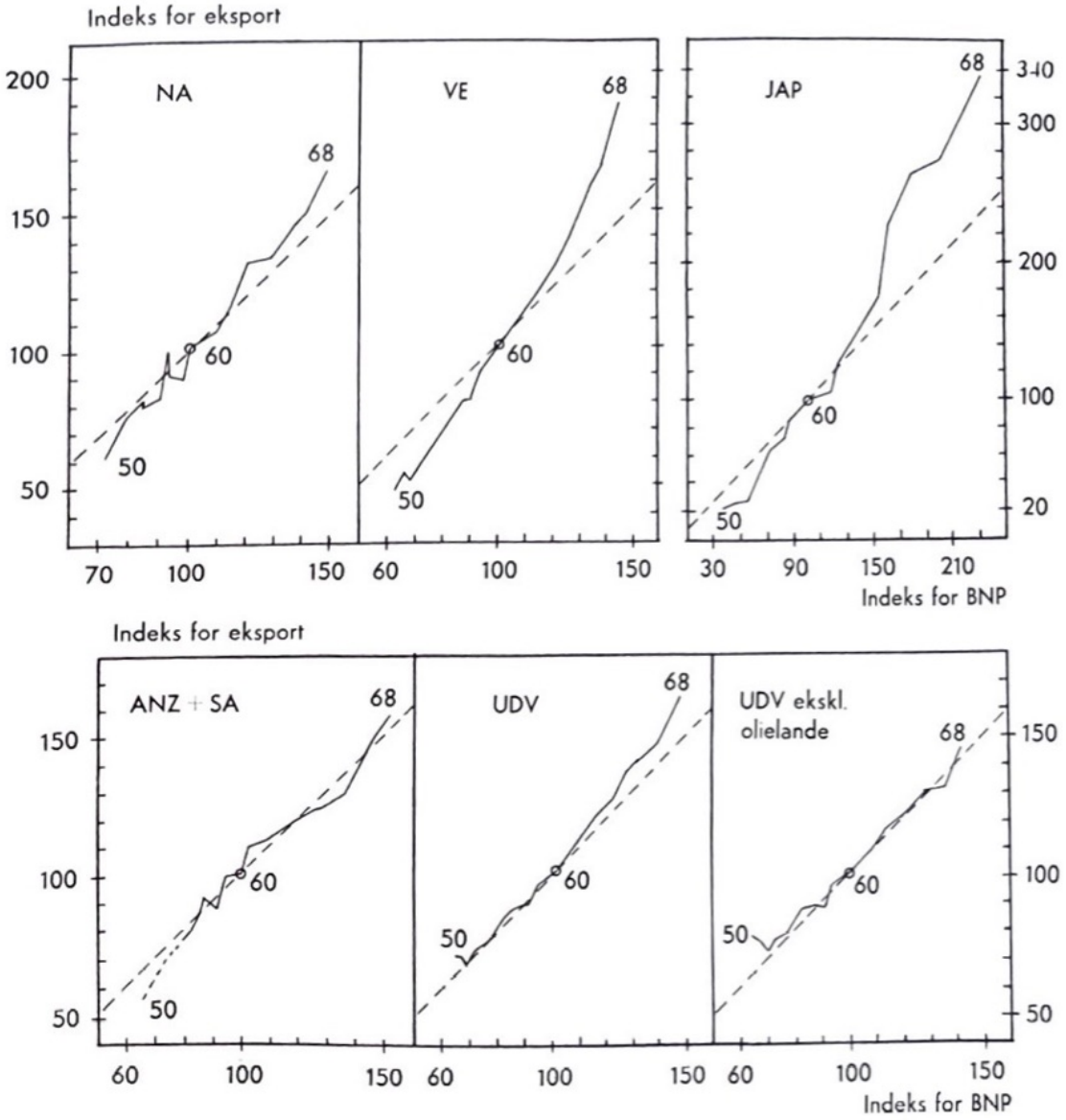
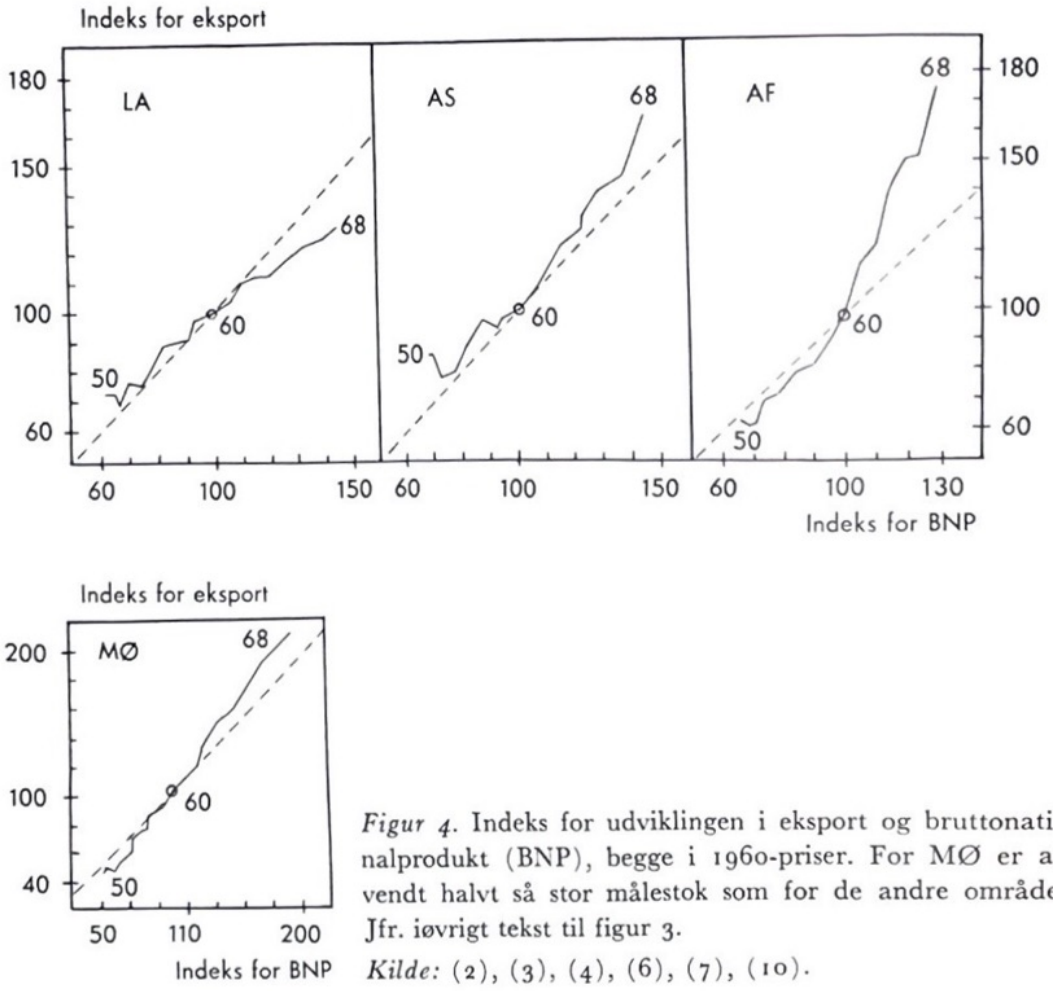

Fig. 3. Indeks for udviklingen fra 1950 til 1968 i eksport og bruttonationalprodukt (BNP), begge i 1960-priser. For JAP er anvendt halvt så stor målestok som for de andre områder. For ANZ + SA foreligger for første halvdel af 1950'erne kun BNP-oplysninger for 1950, 53 og 55.

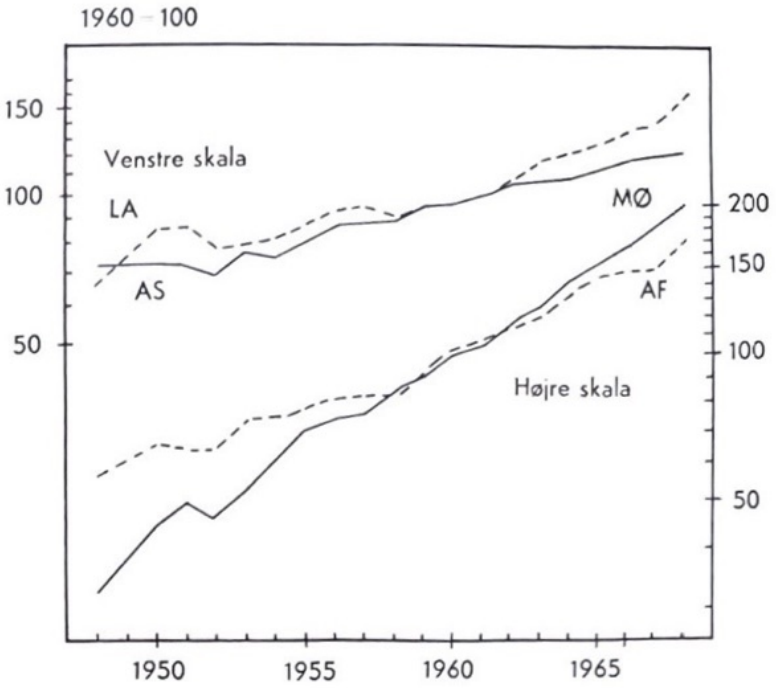
De parvis samhørende indekstal er forbundet kronologisk. Hældningen på de stiplede linier angiver forløbet ved samme relative vækst i eksport og BNP, d. v. s. fastholdelse af en given eksportkvote målt i faste priser, i diagrammerne 1960-kvoten.

Kilde: (2), (3), (4), (5), (6), (7), (8), (9), (10).

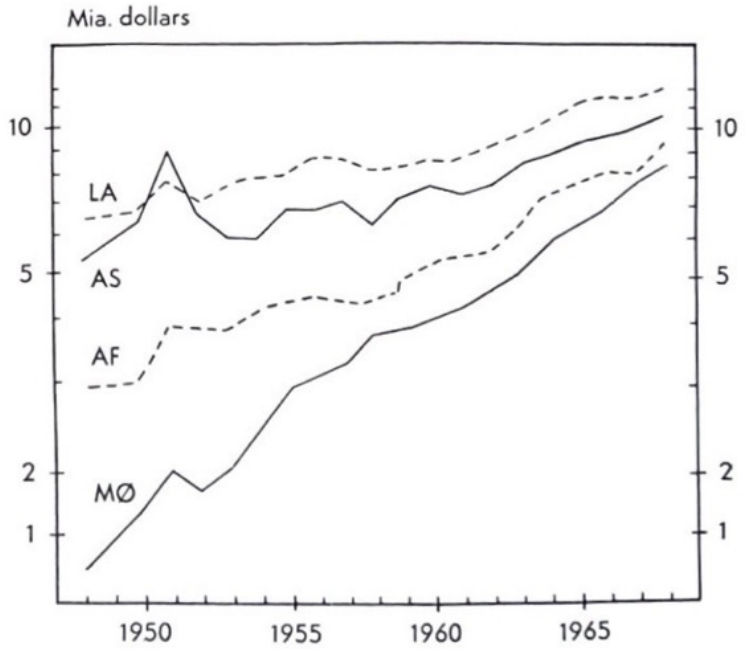
Figur 4. Indeks for udviklingen i eksport og bruttonationalprodukt (BNP), begge i 1960-priser. For MØ er anvendt halvt så stor målestok som for de andre områder. Jfr. iøvrigt tekst til figur 3.

Kilde: (2), (3), (4), (6), (7), (10).

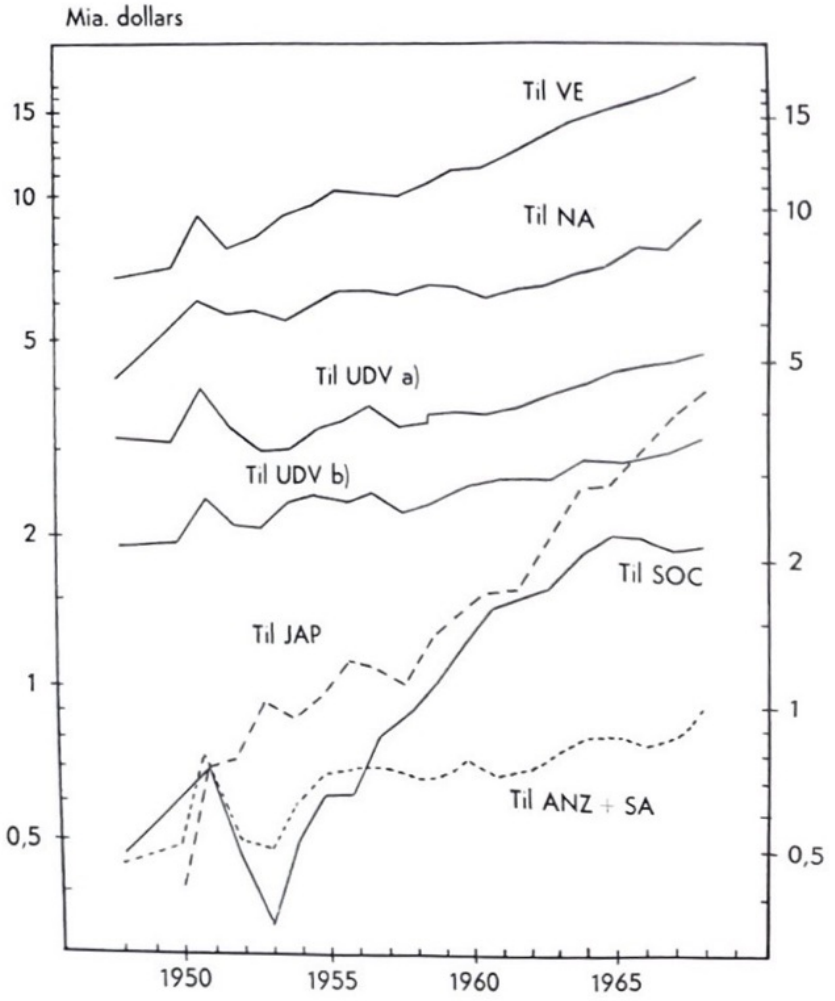
Figur 5. Mængdeindeks for eksporten fra udviklingslandene. (1960 = 100, logaritmisk målestok).

Kilde: (2), (3), (4), (10).

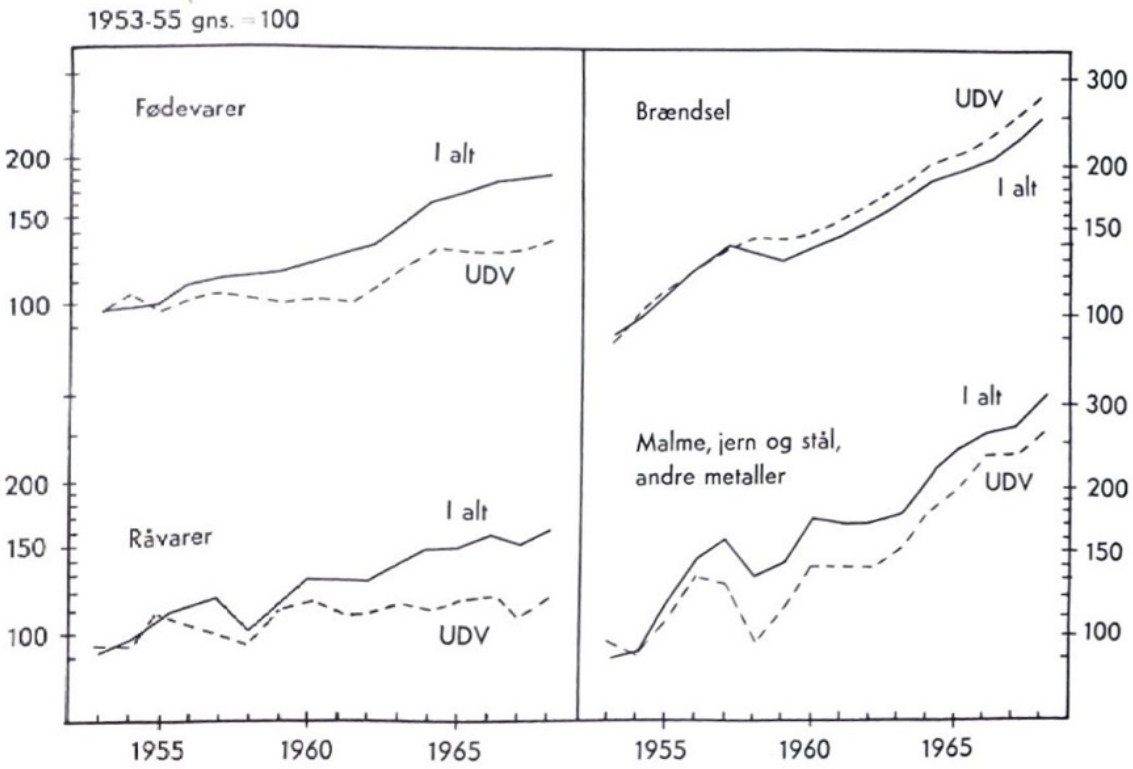

Figur 6. Udviklingen i eksportværdien fra de fire regioner af udviklingslande. (Logaritmisk målestok).

Kilde: (1), (2), (3), (4).

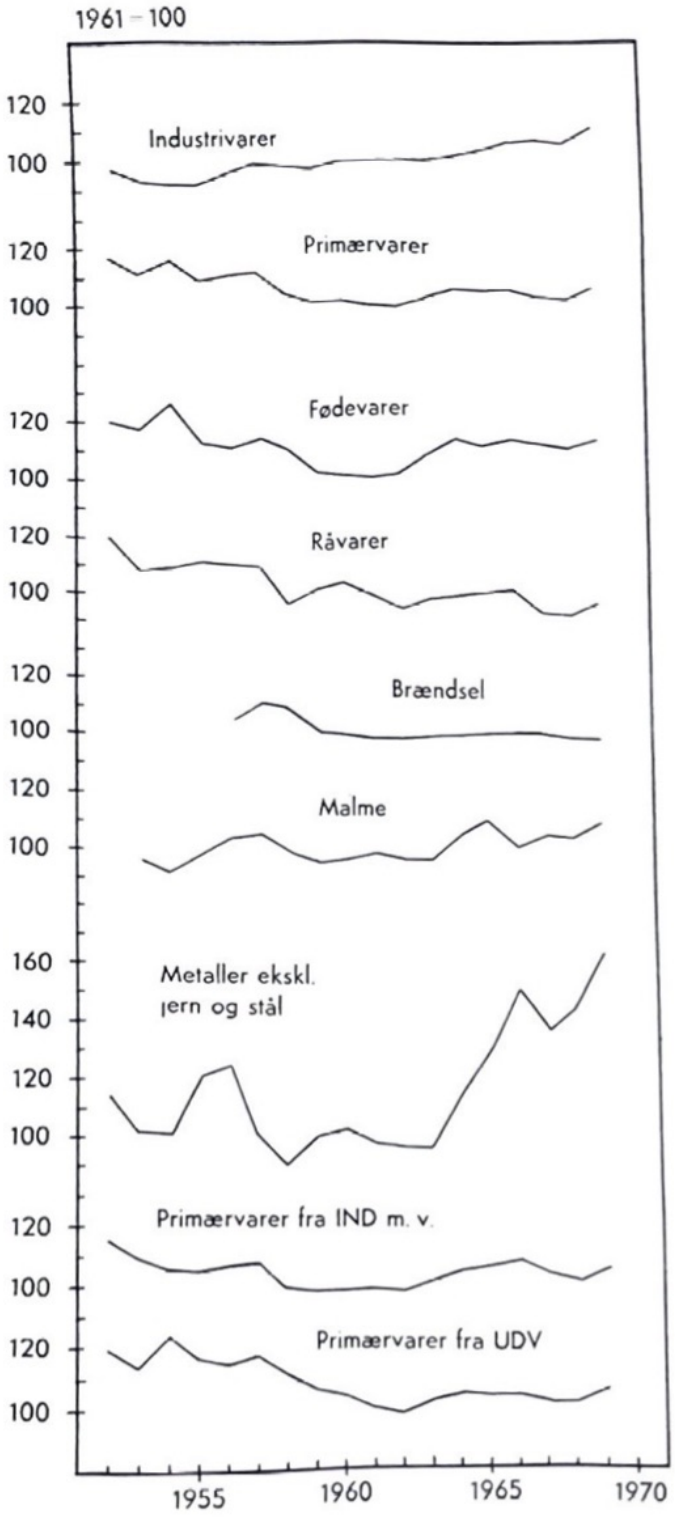

Figur 7. Udviklingslandenes eksport fordelt på markedsområder. (Logaritmisk målestok).
a) Handel indenfor hver af de fem regioner af UDV.
b) Handel mellem hver af de fem regioner af UDV.
Kilde: (1), (2), (3), (4).

Figur 8. Eksporten fordelt på primærvaregrupper, indeks for samlet verdenseksport og for udviklingslandenes eksport, begge i værdier. (Logaritmisk målestok).

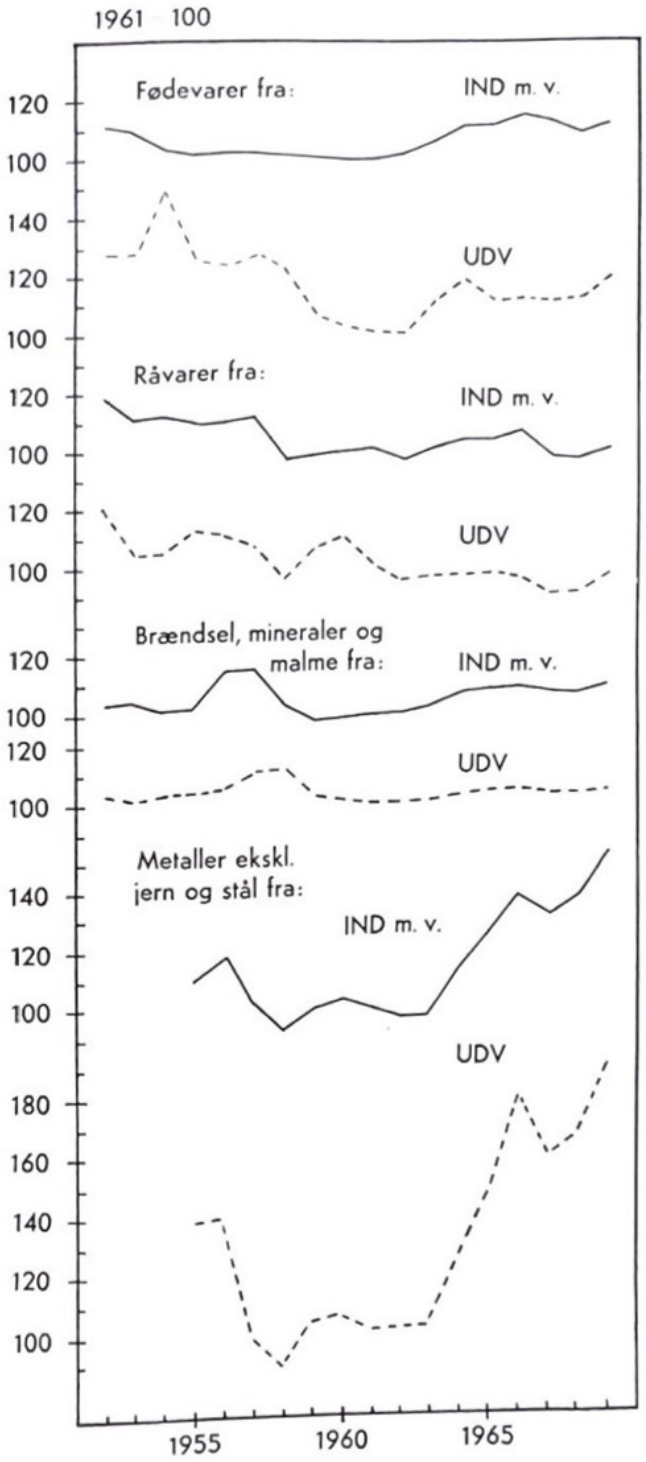
Kilde: (4), (10), (11).

Figur 9. Indeks for eksportpriser 1061 = 100, hovedvaregrupper.

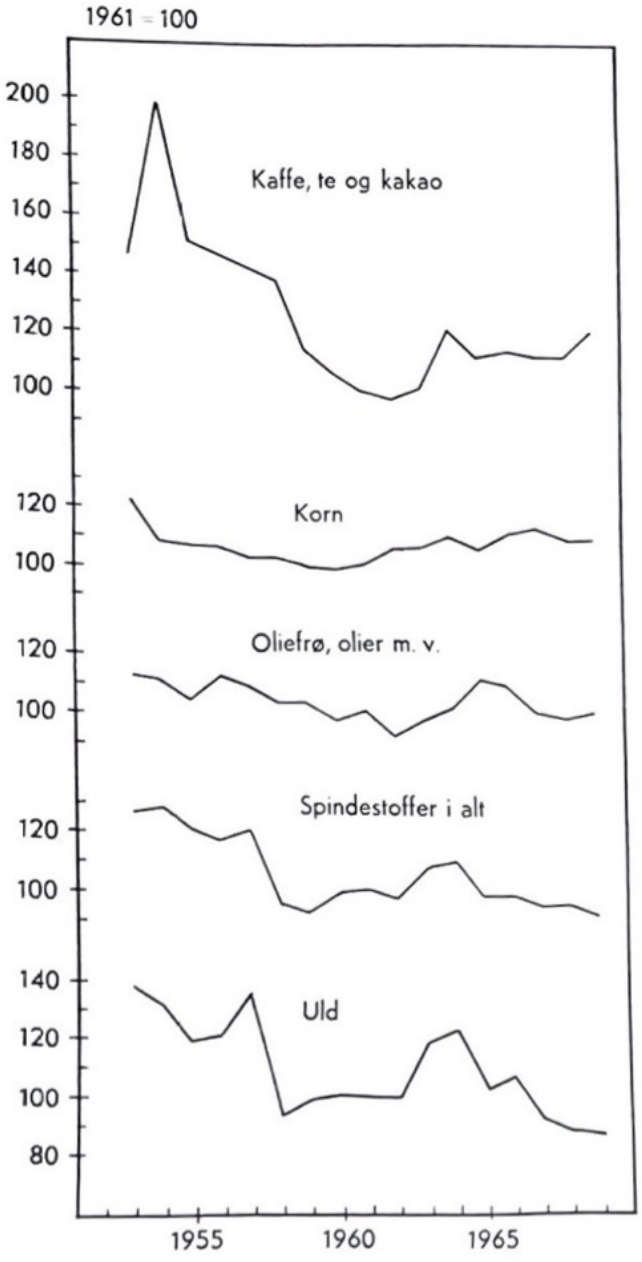
Enhedsværdiindeks for industrivarer ellers sammenkædning af indeks med faste vægte, henholdsvis med 1953 = 100, 1958 = 100 og 1963 = 100.

Kilde: (2), (3), (10).

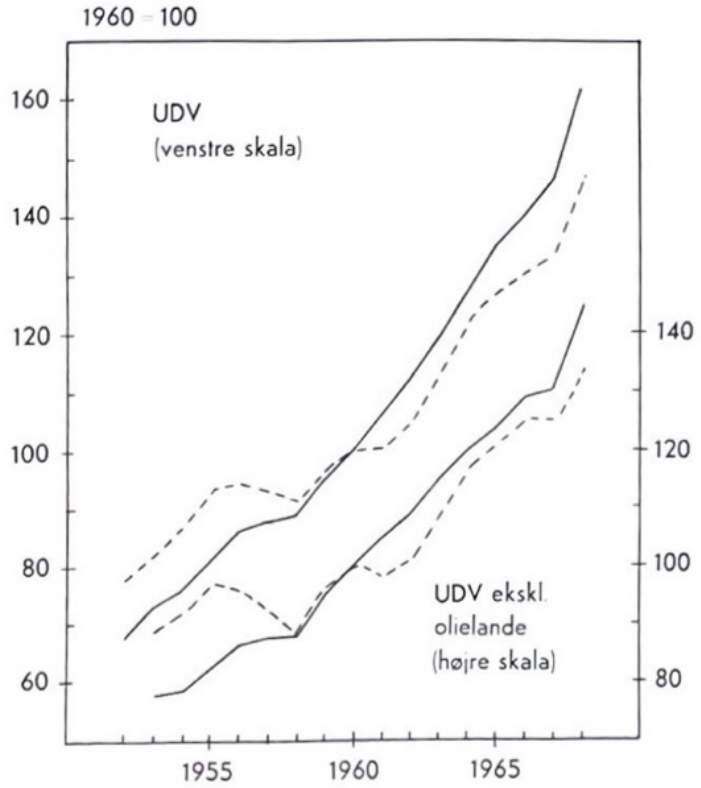

Figur 10. Indeks for eksportprisindeks, 1961 = 100, for primærvarer fra udviklede lande og udviklingslande, jfr. iøvrigt tekst til figur 9.

Kilde: (2), (3), (10).

Figur 11. Indeks for eksportpriser, 1961 = 100, for udvalgte varegrupper, jfr. iøvrigt tekst til figur 9.
Kilde: (2), (3), (10).

Figur 12. Udviklingen i eksportmængde (fuldt optrukket kurve) og »importkapacitet« (stiplet kurve), begge målt i 1960-priser, for udviklingslandene.

Indeks for eksportmængde svarer til de i figur 3 anvendte. Indeks for »importkapacitet« er beregnet på grundlag af eksportværdierne iflg. figur 1 og enhedsværdiindekset for industrivareeksporten iflg. figur 9.